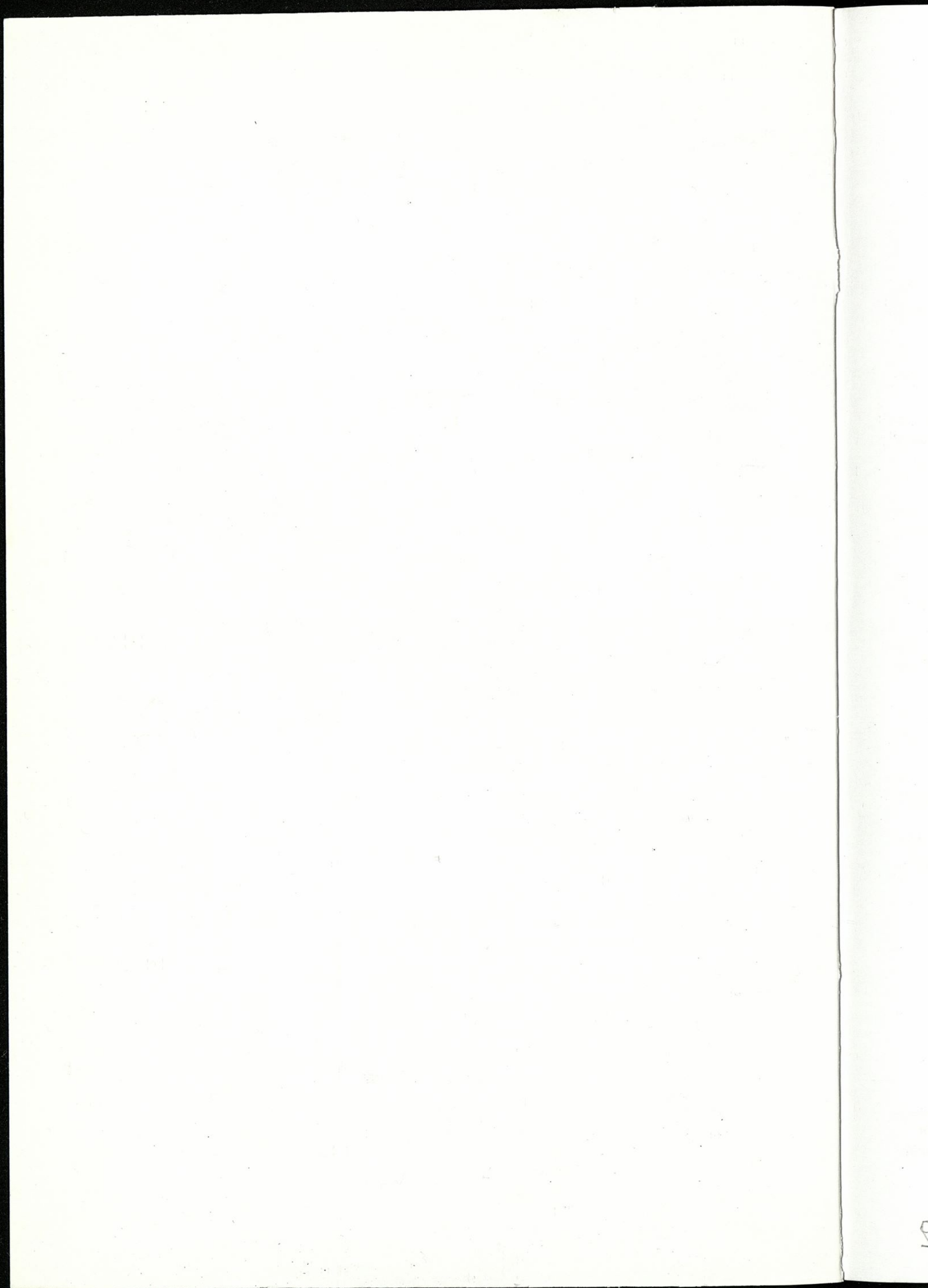

Bilten Skupnosti CSD Slovenije

KALJENJE

ŠT. 3

481591

KALJENJE

št. 3

Bilten Skupnosti CSD Slovenije

Ljubljana, september 2001

900105236

Bilten Skupnosti CSD Slovenije
KALJENJE

september 2001

letnik II, št. 3

ISSN: 1580-027X

Izdajateljica:

Skupnost CSD Slovenije

Samova 9

1000 Ljubljana

Tel.: 01/43 66 858

Faks: 01/43 26 631

E-pošta: skupnostcsd.korvadarja@siol.net

Http: www.gov.si/csd

Gradivo zbrala in uredila:

Darja Kuzmanič Korva

Jezikovno pregledala:

Vlasta Kunej

Slika na naslovnici:

Lea Korva

Grafična priprava in tisk:

Forma 1 d.o.o.

Samova 9, Ljubljana

Naklada:

150 izvodov

Bilten KALJENJE

izhaja občasno

Na podlagi mnenja Ministrstva za kulturo z dne 17.5.1999, št. 415-620/99 mb/sò, šteje bilten KALJENJE med proizvode, za katere se plačuje 8% davek na podlagi 13. točke tarifne št. 3 Tarife davka od prometa proizvodov in storitev.

KAZALO

Darja Kuzmanič Korva: S SEKRETARKINE MIZE	5
Janja Petrman: OB 40. OBLETNICI USTANOVITVE PRVEGA CENTRA ZA SOCIALNO POMOČ	6
Zdenka Korelc: PRISTOJNOSTI CENTRA ZA SOCIALNO DELO PRI OBRAVNAVI OGROŽENIH OTROK	11
Miran Kerin: PRISPEVEK K STROKOVNIM IZHODIŠČEM ZA OBRAVNAVO OGROŽENIH IN ZLORABLJENIH OTROK IN MLADOSTNIKOV	27
Milena Polšak: KRIZNI TIM KOT OSNOVNA OBLIKA DELA PRI OBRAVNAVI OGROŽENIH OTROK	33
Nataša Omladič Ograjenšek: PREDSTAVITEV KRIZNEGA CENTRA ZA MLADE CELJE	38
Brigita Požek: DRUŠTVO REGIONALNA VARNA HIŠA CELJE SE PREDSTAVI	40
Janja Založnik-Pavlin: DELOVANJE MULTIPROFESIONALNEGA KRIZNEGA TIMA NA CENTRU ZA SOCIALNO DELO SLOVENJ GRADEC	42
Anica Weber: FIZIČNO NASILJE NAD OTROKOM	51
Rado Radetič: POSVET ČLANOV AKTIVA DELAVCEV CENTROV NA PODROČJU MLADOLETNIŠTVA	58

S sekretarkine mize

Leta 1961 sta bila ustanovljena prva dva centra za socialno delo v Sloveniji, in sicer v Celju in Mariboru. Ker je to pomemben jubilej, smo se skupaj z Ministrstvom za delo, družino in socialne zadeve odločili, da ga slavnostno obeležimo, zato smo 23. in 24. maja v knežjem mestu Celju, organizirali posvet z naslovom Vloga centra za socialno delo pri obravnavi groženih otrok.

Poleg slovesnosti so bile na posvetu predstavljene izbrane teme, za katere menimo, da so zelo zanimive za najširšo strokovno javnost, zato smo se na Skupnosti CSD odločili, da v biltenu objavimo predstavljene prispevke in sklepe posveta. Da smo lahko določili okvir obravnave ogroženih otrok na CSD, je mag. Zdenka Korelc predstavila pravne vidike obravnave otrok in mladostnikov na CSD, prispevek k strokovnim izhodiščem za obravnavo ogroženih in zlorabljenih otrok in mladostnikov pa je prispeval mag. Miran Kerin. Strokovna izhodišča so s predstavitvijo dela v praksi nadgradile strokovne delavke centrov iz celjske regije: Nataša Omladič Ograjenšek je predstavila delo kriznega centra za mlade Celje, Irana Kovčan delo regionalne varne hiše, Janja Pavlin delo kriznega tima na CSD Slovenj Gradec. V drugem delu posveta smo organizirali omizje, kot uvod v razpravo pa je Anica Weber predstavila primer fizičnega nasilja nad otrokom.

V tej številki Kaljenja predstavljamo tudi prispevke, ki so jih posredovali strokovni delavci centrov za socialno delo, obravnavanih na posvetu 9. in 10. junija 2000 na Kisovcu nad Kamnikom. Posveta se je udeležilo štirinajst strokovnih delavcev iz ljubljanskih in obljublanskih centrov. Med mnogimi temami so na posvetu dorekli nekatera vprašanja glede izvajanja vzgojnega ukrepa navodil in prepovedi – treninga socialnih spretnosti, postavili nova vprašanja in zahteve ter sklepe v zvezi s tem (Bojana Jekovec) ter se vsebinsko lotili poklicne vloge strokovnega delavca centra za socialno delo pri obravnavi mladoletnikov (Janko Cafuta). Rado Radetič je predstavil primer dobre prakse – predstavitev dela z otroki in mladostniki v programu učno–vzgojne pomoči na CSD Ljubljana Moste-Polje. Na kratko pa so skupaj z gosti iz Visoke šole za socialno delo, Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve ter Društva Stigma pregledali nekatere ugotovitve iz raziskave o potrebah uživalcev drog v Sloveniji, govorili o motivacijskem intervjuju za pogovor z odvisnikom, o možnostih obravnave v nizkopražnem programu ter o možnih razlogih, zakaj odvisniki ne nehajo z uživanjem drog (Jože Hren).

Naslednjo številko biltena bomo posvetili področju skrbništva, zato vas znova vabim, da sodelujete s svojimi prispevki!

Darja Kuzmanič Korva

*Janja Peterman, univ. dipl. prof.
direktorica CSD Celje*

OB 40. OBLETNICI USTANOVITVE PRVEGA CENTRA ZA SOCIALNO DELO

Prva je spregovorila gospa direktorica Janja Peterman in predstavila delo ter zgodovino Centra za socialno delo Celje:

V šestdesetih letih sta tedanji Odbor za socialno politiko in zdravstvo Zveznega zbora in odbora za delo in socialno zavarovanje zbora proizvajalcev Zvezne ljudske skupščine na podlagi ugotovitev, da se dotedanje službe pri Občinskih ljudskih odborih ne morejo dovolj celostno in strokovno ukvarjati z vso socialno varstveno problematiko, sprejela **Priporočilo o ustanovitvi CSD kot samostojnih strokovnih službah za socialno varstvo** zunaj upravnega aparata. Skladno s tem priporočilom, je bil **2. marca 1961** z Odlokom Občinskega ljudskega odbora Celje **ustanovljen** prvi center za socialno delo (v nadaljevanju: Center) na Slovenskem – **Center za socialno delo Celje**.

Center je deloval kot samostojna družbena služba na področju socialnega varstva. Organiziran je bil po načelu družbene samouprave. Strokovno osebje so bili večinoma socialni delavci. Od občinskega upravnega organa je prevzel le nekatere naloge, ki so zahtevale strokovnejše reševanje socialnih problemov, predvsem z vidika svetovalnega socialnega dela in preventivnih ukrepov. Opravila, vezana predvsem na vodenje upravnega postopka, so še naprej ostala v pristojnosti občinskega upravnega organa. Delo v Centru je bilo organizirano po posameznih strokovnih enotah in po področjih dela s timskim strokovnim delom. Strokovni delavci so morali sistematično sodelovati tako s krajevnimi skupnostmi kot tudi s stanovanjsko skupnostjo.

Občinska skupščina Celje je leta 1965 v celoti prenesla vse naloge s področja socialnega varstva na Center, upravni organ je obdržal le pristojnost odločanja v upravnem postopku, ki pa je bil leta 1967 prav tako prenesen na Center. **S tem je bil opravljen prenos vseh pristojnosti od upravnih organov na Center za socialno delo.**

Sprva, ko je bil Center ustanovljen, je bila njegova temeljna usmeritev delovati širše in bolj celostno, ne le obravnavati individualne primere. Na podlagi

strokovnih izkušenj pri obravnavi posameznih primerov, sistematičnega spremljanja in razčlenjevanja pojavov ter strokovnega znanja si je Center prizadeval predvsem za preprečevanje vzrokov, ki porajajo socialne probleme. Predlagal je ukrepe, iskal razne oblike in načine reševanja, dajal predloge in bil pobudnik za vrsto družbenih akcij, sodeloval in bil nosilec izvajanja najrazličnejših družbenih ukrepov in akcij skupaj z drugimi družbenimi dejavniki. Ta prizadevanja Centra so bila intenzivna zlasti na področju varstva otrok in družine, varstva otrok in mladostnikov v telesnem in duševnem razvoju, z motnjami vedenja in osebnosti ter varstva starejših.

Center za socialno delo je:

- ♦ pomagal pri ustanovitvi in oblikovanju koncepta delovanja socialnih komisij v krajevnih skupnostih;
- ♦ bil pobudnik širjenja mreže šolskih kuhinj (prehod od "mlečnih kuhinj" na popolno šolsko prehrano – leta 1968 je bilo zajetih skoraj 100 odstotkov otrok, prej pa ne niti 50 odstotkov);
- ♦ izdelal celoten program otroškega varstva v občini Celje ter bil pobudnik za ustanovitev Temeljne skupnosti otroškega varstva v občini Celje; leta 1968 je prevzel strokovno, finančno in administrativno-tehnično službo za novo ustanovljeno skupnost. V sklopu tega je Center razvijal oddelke podaljšanega bivanja, gradnjo vzgijno-varstvenih ustanov, širil šolsko prehrano, otroška igrišča v krajevnih skupnostih, spodbujal razvijanje vzgojnih dejavnosti za predšolske otroke, ki niso bili vključeni v vzgojno-varstvene zavode, skrbel za letovanja otrok ipd. Posebna skrb je bila namenjena prizadetim otrokom, zato je Center ustanovil pedopsihološke ambulate in delavnice za delo pod posebnimi pogoji;
- ♦ v skladu s potrebo, da se pri Centru oblikuje tim strokovnih delavcev za svetovalno delo z vzgojno, vedenjsko in osebnostno motenimi otroki, je leta 1968 ustanovil vzgojno posvetovalnico kot posebno strokovno enoto;
- ♦ posebno skrb posvečal varstvu starejših občanov, spodbujal je razvijanje sosedske pomoči, domače nege, domskega varstva ter si prizadeval za humanizacijo odnosov do starejših ljudi v naši družbi. Pri tem je poudarjal vlogo in sodelovanje krajevnih skupnosti, organizacij združenega dela ...
- ♦ leta 1979 ustanovil zakonsko svetovalnico kot posebno strokovno enoto ter
- ♦ leta 1982 prevzel službo družbene materialne pomoči otrokom (otroški dodatek).

Družbeno upravljanje centra je izvajal devetčlanski upravni odbor, ki ga je imenoval ObLO iz vrst javnih družbenih delavcev, vse do leta 1975, ko je vlogo ustanoviteljice Centra prevzela Občinska skupnost socialnega skrbstva Celje. V javni socialnovarstveni zavod se je celjski center preoblikoval z odlokom Vlade Republike Slovenije 17. decembra 1992.

Center za socialno delo Celje od leta 1992 izvaja Regijsko interventno službo za območje osmih upravnih enot ali dvaintridesetih občin. Sodeluje na področju skrbi za brezdomce s pobudo za ustanovitev zavetišča za brezdomce ter pri izvajanju programov (prek javnih del) v tem zavetišču ter pri ustanovitvi javne kuhinje, namenjene socialno ogroženim ljudem, ki deluje od leta 1998. Decembra leta 1998 je bil odprt Krizni center za mlade, ki ima naravo regijske službe in deluje kot enota Centra za socialno delo Celje. Center Celje je bil tudi začetnik izvajanja programa Pomoč družini na domu, ki se danes izvaja v okviru Doma upokojencev Celje. Leta 1999, pa je desetletnico delovanja praznovala skupina celjskih svetovalcev v pokazenski obravnavi.

V sodelovanju z zunanjimi delavci in delavci zaposlenimi v okviru programa javnih del, se izvajajo tudi drugi programi, kot na primer:

- ♦ mladinske delavnice, ki so namenjene učencem sedmih in osmih razredov osnovnih šol,
- ♦ projekt VIDE - reintegracija uporabnikov drog in
- ♦ različni programi pomoči osnovnošolcem - projekti psihosocialne pomoči otrokom v malih skupinah prek prostovoljcev, učna pomoč, pomoč pri sprejemanju okolja ...

Ob ustanovitvi leta 1961 je bilo na Centru zaposlenih pet delavcev, pravzaprav štirje strokovni delavci in ena administrativna delavka, danes pa je redno zaposlenih osemintrideset delavcev. Pri izvajanju dodatnih programov in za lažje izvajanje redne dejavnosti je v Centru zaposlenih tudi osem delavcev prek programov javnih del (klasičnih, razvoj kadrov v socialnem varstvu in programa tisoč novih možnosti). Center je vsa leta tudi izhodišče za učenje strokovnih delavcev, saj se jim v okviru Centra omogoča tako obvezna delovna praksa kot tudi opravljanje pripravništva. Prva direktorica Centra za socialno delo Celje je bila vse do upokojitve leta 1982 Zofka Stojanovič, do maja 1985 je mesto direktorice prevzela Jožica Herman, od junija 1985 pa vse do upokojitve konec leta 1999 je bil direktor Brane But, od januarja 2000 pa je direktorica Janja Peterman.

Minister za delo, družino in socialne zadeve dr. Vlado Dimovski¹ je kot slavnostni govornik ob 40. obletnici ustavitve prvega slovenskega centra za socialno delo poudaril:

"Praznovanje obletnic je vedno čas, ko pogledamo, kaj smo dozdej postorili in kakšni so naši načrti ter upi za prihodnost."

Pri tem se je minister najprej zazrl v prihodnost in jo orisal:

"Najpomembnejši dokument, ki ga je v preteklem letu sprejel Državni zbor

¹ Dr. Vlado Dimovski, minister za delo, družino in socialne zadeve

Republike Slovenije in ki zadeva področje delovanja centrov za socialno delo, je Nacionalni program socialnega varstva do leta 2005. Ta postavlja centre kot javne socialnovarstvene zavode na regijskih in na medobčinskih ravneh v novo vlogo povezovalca sistema, spodbujevalca novih programov in posredovalca informacij v okviru javne službe. Naloga centrov je tudi strokovna podpora programom, ki jih vzpostavljajo in razvijajo izvajalci nevladnih organizacij in zasebniki. Centri za socialno delo bodo zato vedno bolj postajali stičišča različnih izvajalcev in usmerjevalci uporabnikov v različne programe pomoči.

V okoljih, v katerih ponudbe izvajalcev ali programov drugih izvajalcev uporabnikom ne bodo dajale možnosti izbire, bodo izvajanje storitev organizirali centri za socialno delo v sodelovanju z lokalno skupnostjo in uporabniki.

Poudarim naj, da nacionalni program izhaja iz izključne vloge uporabnika in njegove pravice do izbire. Namen je zagotoviti čim bolj kakovostne storitve. Pomembno je, da so odločitve hitre, strokovne, prilagojene posamezniku in tako za uporabnika čim bolj kakovostne. Naš cilj ni samo zagotoviti čim več storitev in čim večjo izbiro, temveč možnost izbire kakovostnih storitev. Ob tem se zavedamo, da mora država omogočiti razmere, da se kakovostne storitve lahko razvijajo, in sicer prek različnih oblik, pri čemer ima nedvomno pomembno vlogo zagotavljanje zadostnih finančnih sredstev.

Danes, ko praznujemo štirideseto obletnico Centra za socialno delo Celje, lahko trdimo, da ima socialno varstvo v Sloveniji tradicijo, da ima razvito mrežo institucij in storitev in, kar je najpomembnejše, številne strokovnjake, ki delajo v centrih za socialno delo in v drugih institucijah ter nevladnih organizacijah, ki želijo izboljšati zdajšnji sistem. Kljub temu da lahko trdimo, da je slovenski sistem socialnega varstva v primerjavi s številnimi drugimi evropskim sistemi s stališča uporabnika radodarnější in ponuja več storitev, je za nas najpomembnejše, da vemo, na katerih področjih bi morali sistem izboljšati, zato so pobude strokovnjakov za nas zelo pomembne."

V nadaljevanju govora je minister namenil nekaj besed samemu Centru za socialno delo Celje, njegovemu razvoju in delovanju ter mu ob visoki obletnici čestital in zaželel uspešno delovanje v prihodnje.

Zbrane goste in slavljenke so pozdravili tudi drugi povabljeni in po kratkem kulturnem programu smo srečanje nadaljevali in ga obogatili s strokovnimi razpravami.

Ob 40 letnici centra za socialno delo v Celju tudi posvet o ogroženih otrocih in mladostnikih

V Celju socialna stiska še narašča

Center za socialno delo v Celju načrtuje tudi stanovanjske skupine za matere in otroke

"Najpomembnejši dokument, ki ga je v preteklem letu sprejel državni zbor RS in ki zadeva področje delovanja centrov za socialno delo, je nacionalni program socialnega varstva do leta 2005. Ta postavlja centre kot javne socialnovarstvene zavode na regijskih ali medobčinskih ravneh v novo vlogo pomoževalca sistema, spodbujevalca novih programov in posredovalca informacij v okviru javne službe," je slavnostnem govoru ob 40. obletnici centra za socialno delo med drugim dejal dr. Vlado Dimovski, minister za delo, družino in socialne zadeve.

Jubilej celjskega centra je skupnost centrov za socialno delo združilo z rednim letnim posvetom, ki tokrat poteka v Celju. Namenili pa so ga vprašanjem obravnave ogroženih otrok in mladostnikov. Medtem ko je slavnostni del dvodnevnega srečanja potekal včeraj, se danes ob 9. uri začel še strokovni del posveta.

Celje je kot prvo slovensko mesto uresničilo priporočilo o ustanovitvi centra za socialno delo kot samostojne strokovne službe za socialno varstvo z odločbo takratnih občinskih oblasti marca 1961. Takrat so zaposlili višjo upravno referentko, štiri socialne delavce in pisarniškega referenta. Danes imajo 38 redno zaposlenih delavcev, ssem jih dela prek javnih del in pokriva območje štirih občin z okoli 64.000 prebivalci.

Celjski center je s svojim delovanjem posegal tudi izven občinskih meja in je

pomagal pri ustanovitvi in oblikovanju koncepta delovanja socialnih komisij v krajevnih skupnostih, bil je pobudnik širjenja mreže šolskih kuhinj, izdelal je program otroškega varstva v celjski občini in ne na koncu, bil je tudi eden prvih pobudnikov za ustanavljanje kriznih centrov za mlade v Sloveniji, ki od leta 1998 deluje tudi v Celju. Poleg kriznega centra za mlade, Center skrbi za brezdomce, ustanovil je tudi javno kuhinjo.

Nacionalni program socialnega varstva nalaga centrom za socialno delo tudi druge naloge, kot je denimo strokovna podpora programom, ki jih ustanovljajo in razvijajo nevladne organizacije in zasebniki. Centri tako postajajo stičišča različnih izvajalcev in usmerjevalci uporabnikov v različne programe pomoči. "Naš cilj ni samo zagotoviti čim več storitev in čim večjo izbiro, temveč možnost izbire kvalitetnih storitev," pravi minister.

V Celju se tako lahko že pohvalijo z nekaterimi storitvami, ki omogočajo ljudem v stiski večjo možnost izbire. Nekaj besed jim je v svojem govoru namenila celjska podžupanja **Janja Romih**. Povedala je, da je Celje razširilo program varstva starejših ljudi s pomočjo na domu, life telefonom, pripravlja dnevni center in kmalu bo gradilo varovana stanovanja. Mestna občina Celje, ki ima razumevanje za tovrstno problematiko, podpira tudi programe nevladnih organizacij in rezultat tega je Varna hiša, ki že

Violeta Vatovec Einspieler

Na obletnici Centra za socialno delo Celje v Celjskem domu je bilo veliko gostov iz drugih slovenskih centrov, v kulturnem programu je igral kvartet Akord.

nekaj mesecev deluje tudi v Celju. Kljub nekaterim pozitivnim kazalcem v gospodarstvu pa se potrebe po socialni skrbi in pomoči ne zmanjšujejo. Socialna problematika se pogloblja kot posledica vse večjih socialnih razlik, brezposelnosti, stanovanjske problematike, zasvojenosti, naraščajočega brezdomstva.

Janja Peterman, direktorica centra za socialno delo v Celju se je ob jubileju

dejo v posebno težkih življenjskih razmerah. Tako bo dejavnost centra v naslednjem obdobju usmerjena v urejanje statusa zavetišča za brezdomce, ustanavljanju stanovanjske skupine za matere z otroki, ki nimajo primernega stanovanja in za mladostnike z motnjami v razvoju, ki nimajo kam, ko zapustijo zavode.

Violeta Vatovec Einspieler

Mag. Zdenka Korelc,
direktorica CSD Ljubljana Bežigrad

PRISTOJNOSTI CENTRA ZA SOCIALNO DELO PRI OBRAVNAVNI OGROŽENIH OTROK

MEDNARODNI PRAVNI AKTI

I. SVETOVNE (UNIVERZALNE) ORGANIZACIJE IN NJIHOVI DOKUMENTI

1. Ustanovna listina OZN (24. 10. 1945)
(Ur. l. SFRJ, št. 69/45-MP in Ur. l. RS, št. 35/92-MP št. 9)
2. Splošna deklaracija človekovih pravic (10. 10. 1948)
3. Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah (16. 12. 1966, začel veljati 23. 3. 1976) Jugoslavija ratificirala leta 1971, RS izdala Akt o notifikaciji nasledstva leta 1992 (Ur. l. SFRJ, št. 7/71-MP, št. 9)
4. Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah (16. 12. 1966, začel veljati 3. 1. 1976), Jugoslavija ratificirala leta 1971, RS – Akt o notifikaciji nasledstva leta 1992 (Ur. l. SFRJ, št. 7/71-MP in Ur. l. RS št. 35/92-MP, št. 9)
5. Konvencija ZN o otrokovih pravicah (20. 11. 1989) SFRJ ratificirala 1990, RS – Akt o notifikaciji nasledstva leta 1992 (Ur. l. SFRJ, št. 15/90-MP in Ur. l. RS, št. 35/92 in MP, št. 9 in 20/99-MP, št. 20)

II. EVROPSKE (REGIONALNE) MEDNARODNE ORGANIZACIJE IN NJIHOVI AKTI (Konvencije in listine Sveta Evrope)

1. Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (EKČP) – 4. 11. 1950, začela veljati 3. 9. 1953, spremenjena s protokoli 3, 5 in 8 ter dopolnjena s protokolom št. 2, ter njenih protokolov št. 1, 4, 6, 7, 9, 10 in 11. (Ur. l. RS št. 33/94–MP, št. 7)
2. Evropska konvencija o preprečevanju mučenja in nečloveškega ali poniževalnega ravnanja ali kaznovanja (EKPM) s protokoloma (26. 11. 1987 – začela veljati 1. 2. 1989)
3. Evropska socialna listina (spremenjena) (MESL) (18. 10. 1961, začela veljati 1. 2. 1965, RS jo je ratificirala 11. 3. 1999 (Ur.l. RS, št. 24/99–MP, št. 7/99).

4. **Evropska konvencija o uresničevanju otrokovih pravic (MEKUOP)**, (25. 1. 1996, RS je ratificirala 11. 10. 1999)
(Ur. l. RS 86/99-MP, št. 26)
V RS je začela veljati 1. 7. 2000 (Ur. l. RS, št. 71/00-MP, št. 18).
5. **Konvencija o civilnopravnih vidikih mednarodne ugrabitve otrok (MKCVMUO)** – Ur. l. RS – MP, št. 6/93 (Ur. l. RS, št. 23/93)
Konvencija je podpisana v Haagu 25. oktobra 1980.
6. **Konvencija o varstvu otrok in sodelovanju pri meddržavnih posvojitvah (MKVO)** – Ur. l. RS-MP, št. 14/99 (Ur. l. RS, št. 45/99)
Konvencija je bila sprejeta v Haagu 29. maja 1993.
7. **Zakon o ratifikaciji Evropske socialne listine (spremenjene) (MESL)** – Ur. l. RS, št. 24/99-MP, št. 7/99

III. Druga besedila (resolucije, priporočila) Parlamentarne skupščine sveta Evrope in Odbora ministrov sveta Evrope v: Otrokove pravice v Evropi, Informativni dokumentarni center Sveta pri NUK in ZPMS, 1999

PRAVNI AKTI REPUBLIKE SLOVENIJE

- 1 **USTAVA REPUBLIKE SLOVENIJE** (Ur. l. RS, št. 33/91-I, 42/97 in 66/00)
II. poglavje: Človekove pravice in temeljne svoboščine (14. - 65. člen)

1.1 Zakonska zveza in družinska razmerja: 53. člen

1.1 Starši:

- ♦ pravice in dolžnosti: 54. člen
- ♦ verska in moralna vzgoja otrok: 41. člen
- ♦ svobodno odločanje o rojstvu otrok: 55. člen
- ♦ posebno varstvo države: 53/3 člen

2.1.2 Otroci:

- ♦ pravice otrok: 56. člen
- ♦ verska in moralna vzgoja: 41. člen
- ♦ otroci z motnjami: 52/2 člen
- ♦ posebno varstvo države: 53/3 člen, 56. člen
- ♦ pravice in dolžnosti staršev: 54. člen
- ♦ otroci, rojeni zunaj zakonske zveze: 54/2 člen
- ♦ svobodno odločanje o rojstvu otrok: 55. člen

1. DRUGA ZAKONODAJA

1.1. KAZENSKI ZAKONIK (Ur. l. RS, št. 63/94 popr. 70/94 in 23/99)

1.1.1. Zakonska zveza in družina ter pravice in dolžnosti staršev

(KZ - 198. – 204. člen)

- ♦ 198. člen – dvojna zakonska zveza
- ♦ 199. člen - spremembe rodbinskega stanja
- ♦ 200. člen – odvzem mladoletne osebe
- ♦ 201. člen – zanemarjanje mladoletne osebe in surovo ravnanje
- ♦ 202. člen – kršitev družinskih obveznosti
- ♦ 203. člen – izmikanje plačevanju preživnine
- ♦ 204. člen – krvoskrunstvo
- ♦ 132. člen – nedovoljena prekinitev nosečnosti (svobodno odločanje o rojstvu otrok)

2.1.2. Pravice otrok

(KZ – 183. – 204. člen)

- ♦ 183/2 člen – spolni napad na otroka
- ♦ 186/2 člen – posredovanje pri prostituciji
- ♦ 187. člen – prikazovanje in izdelava pornografskega gradiva
- ♦ 199. člen - sprememba rodbinskega stanja
- ♦ 200. člen – odvzem mladoletne osebe
- ♦ 201. člen – zanemarjanje mladoletne osebe in surovo ravnanje
- ♦ 202. člen – kršitev družinskih obveznosti
- ♦ 203. člen – izmikanje plačevanju preživnine
- ♦ 204. člen – krvoskrunstvo

2.2. ZAKON O ZAKONSKI ZVEZI IN DRUŽINSKIH RAZMERJIH (ZZZDR)

(Ur. l. RS, št. 14/89 – prečiščeno besedilo in Predlog zakona o spremembah in dopolnitvah ZZZDR (EPA-190-III, Poročevalec DZ, št. 39, z dne 15. 5. 2001)

2.3. ZAKON O SOCIALNEM VARSTVU (ZSV), (Ur. l. RS, št. 54/92, popr. 56/92, 42/94-Odl. US, 41/99 in 26/01 – 90 in 91. člen),

2.4. ZAKON O NEPRAVDNEM POSTOPKU (ZNP) (Ur. l. RS, št. 30/86)

- ♦ postopek za podaljšanje in prenehanje podaljšanja
- ♦ 57. – 60. člen - roditeljske pravice
- ♦ 64. – 68. člen - postopek za odvzem in vrnitev roditeljske pravice
- ♦ 69. člen - postopek za omejitev pravic staršev glede upravljanja otrokovega premoženja

2.5. Zakon o pravdnem postopku (ZPP) (Ur. l. RS, št. 26/99)

- ♦ 406. – 423. člen – postopek v zakonskih sporih ter sporih iz razmerij med starši in otroki

2.6. Drugi zakonski in podzakonski predpisi; Katalog nalog (javna pooblastila), Skupnost CSD Slovenije 2001

KOMENTAR K PRIPRAVLJENEMU PREGLEDU PRAVNIH PREPISOV V ZVEZI S PRISTOJNOSTJO OZIROMA VLOGO CENTROV ZA SOCIALNO DELO PRI OBRAVNAVI OGROŽENIH OTROK

Pregled pomembnejših mednarodnih pravnih aktov (OZN in Sveta Evrope) z vidika obravnavane teme je po eni strani pomemben zaradi 8. člena ustave RS:

»Zakoni in drugi predpisi morajo biti v skladu s splošno veljavnimi načeli mednarodnega prava in z mednarodnimi pogodbami, ki obvezujejo Slovenijo. Ratificirane in objavljene mednarodne pogodbe se uporabljajo neposredno«,

kot tudi 153. člena Ustave RS, ki določa:

»Zakoni, podzakonski predpisi in drugi splošni akti morajo biti v skladu z ustavo. Zakoni morajo biti v skladu s splošno veljavnimi načeli mednarodnega prava in z veljavnimi mednarodnimi pogodbami, ki jih je ratificiral državni zbor, podzakonski predpisi in drugi splošni akti pa tudi z drugimi ratificiranimi mednarodnimi pogodbami.

Podzakonski predpisi in drugi splošni akti morajo biti v skladu z ustavo in zakoni. Posamični akti in dejanja državnih organov, organov lokalnih skupnosti in nosilcev javnih pooblastil morajo temeljiti na zakonu ali na zakonitem predpisu«,

in 56. člen Ustave RS:

»človekove pravice in svoboščine uživajo otroci v skladu s svojo starostjo in zrelostjo«.

Pri pregledu mednarodnih pravnih aktov kot tudi notranjega prava je moč zaslediti nedosledno uporabo terminologije (otroci, mladina, mladoletniki, mladostniki), zato bi veljalo upoštevati določbo 1. člena Konvencije ZN o otrokovih pravicah, po kateri je otrok vsako človeško bitje, mlajše od osemnajst let.

Že Ustanovna listina OZN (24. 10. 1945) poudarja spoštovanje človekovih pra-

vic, natančnejšo razlago pa daje Splošna deklaracija človekovih pravic (10. 10. 1948), ki jo je ratificirala tudi Jugoslavija. Mnogi te deklaracije ne štejejo za pravno zavezujoč dokument, čeprav predstavlja danes izhodišče za mnoge mednarodne dokumente z zelo obvezujočimi sankcijami. Tudi Ustavno sodišče RS (sklep U-I-90/91 z dne 7. 5. 1992) je odločilo, da »deklaracija o človekovih pravicah nima značaja in moči mednarodne pogodbe, zato ocena skladnosti izpodbijane zakonske določbe z njo ni mogoča«.

Splošna deklaracija ni predvidela nobenega nadzornega mehanizma nad njenim delovanjem v posameznih državah, slednje se je uresničilo šele s sprejetjem dveh splošnih aktov:

- ♦ Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah (1966, velja od leta 1976),
- ♦ Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah (1966, velja od leta 1976).

Oba pakta je ratificirala že Jugoslavija leta 1971, Slovenija pa je izdala poseben akt o notifikaciji nasledstva leta 1992. Poleg navedenih aktov o človekovih pravicah, ki se nanašajo na vsakogar, je OZN sprejela še več konvencij, ki se nanašajo na posamezne skupine ljudi, na primer ženske, begunce.

Konvencija OZN o otrokovih pravicah je nastala na podlagi Splošne deklaracije o človekovih pravicah, 23. in 24. člena Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah ter 10. člena Mednarodnega pakta o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah.

Iz navedene konvencije velja glede na obravnavano temo poudariti zlasti te določbe:

- 3. člen** - načelo največje otrokove koristi,
- 5. člen** - načelo spoštovanja odgovornosti, pravic in dolžnosti staršev,
- 7. člen** - otrokova pravica do imena /vpisa v matično knjigo/, državljanstva in po možnosti, da pozna svoje starše,
- 9. člen** - otrokova pravica, da ne bo proti volji staršev ločen od njih, razen v primeru zlorab in zanemarjanja, ter možnost sodelovati v teh postopkih in izraziti svoje mnenje,
 - pravica do osebnih stikov z obema staršema,
- 12. člen** - posebej poudarjena pravica do svobodnega izražanja mnenja v vseh zadevah, ki se nanašajo nanj ter možnost zaslišanja, bodisi neposredno, prek zastopnika ali ustreznega organa,
- 14. člen** - pravica do svobode misli, vesti in veroizpovedi,
- 16. člen** - varstvo otroka pred samovoljnim in nezakonitim vmešavanjem v njegovo zasebno življenje,
- 18. člen** - enaka odgovornost staršev za otrokovo vzgojo in razvoj,

- 19. člen** - varstvo otroka pred vsemi oblikami nasilja, zanemarjanja, trpinčenja
- 20. člen** - pravica do posebnega varstva in skrbi države ob prikrajšanosti za njegovo družinsko okolje /rejništvo, posvojitev, nastanitev v primernih ustanovah/,
- 21. člen** - posebej določa posvojitev, za katero naj veljajo otrokove koristi kot poglavitno vodilo,
- 23. člen** - posebna skrb države za duševno in telesno prizadete otroke,
- 27. člen** - pravica do življenjske ravni, ki ustreza otrokovemu telesnemu, umskemu, duhovnemu, nravstvenemu in družbenemu razvoju,
- 34. člen** - varstvo pred vsemi oblikami spolnega izkoriščanja in spolnih zlorab,
- 36. člen** - varstvo pred vsemi oblikami izkoriščanja, ki mu v kakršnemkoli pogledu škoduje.

Med mednarodnimi pravnimi akti, ki varujejo človekove pravice v evropski regiji, je za Slovenijo pomembna predvsem Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin /EKČP/, podpisana v Rimu, 4. novembra 1950 (in s poznejšimi protokoli), ki jo je Slovenija ratificirala 31. maja 1994. Gre za najbolj zavezujočo mednarodno pogodbo oziroma konvencijo na področju človekovih pravic sploh. Zagotavlja namreč poseben mednarodni varstveni mehanizem: Evropsko sodišče za človekove pravice (Protokol št. 11, ki ga je Slovenija podpisala kot prva država). Nadomestila je dotedanjo Evropsko komisijo za človekove pravice in sodišče z namenom izboljšati učinkovitost varstva človekovih pravic, predvsem s stališča čedalje večjega števila pritožb in naraščajočega števila članic Sveta Evrope.

Za obravnavano temo velja omeniti zlasti 8. člen EKČP, ki zagotavlja pravico do spoštovanja zasebnosti in družinskega življenja:

»Vsakdo ima pravico do spoštovanja svojega zasebnega in družinskega življenja, svojega doma in dopisovanja.

Javna oblast se ne sme vmešavati v izvrševanje te pravice, razen če je to določeno z zakonom in nujno v demokratični družbi zaradi državne varnosti, javne varnosti ali ekonomske blaginje države, zato, da se prepreči nered ali zločin, da se zavaruje zdravje ljudi ali morala, ali da se zavarujejo pravice in svoboščine drugih ljudi.«

Evropsko sodišče priznava pravico do spoštovanja družinskega življenja širšemu krogu oseb in ne le osebam, ki sestavljajo družino v ožjem pomenu: torej tudi partnerjev, ki živijo v zunajzakonski skupnosti in njihovih otrok, skupnosti posvojiteljev in posvojencev, skupnosti partnerjev in otrok, ki so v pravnem razmerju le z enim od odraslih članov skupnosti, homoseksualnih partnerjev, skratka skupnosti, ki so po svoji vsebini podobna pravno priznanim družinskim razmerjem, čeprav v državi, v kateri so nastala, niso pravno priznana.

Na podlagi pravice do spoštovanja družinskega življenja pa se je država dolžna vzdržati neupravičenih posegov v družinsko življenje ter zagotoviti ustrezno pravno varstvo pred neupravičenimi posegi v družinska razmerja prek sodne kon-

trole upravičenosti in zakonitosti izvedenih ukrepov. Za kršitev pravice do sodne kontrole pa gre vselej, kadar pristojni državni organ z odločbo poseže v ali omeji katero od civilnih pravic ali svoboščin posameznika. V družinskopravnih primerih je sodišče zavzelo stališče, da gre pri vseh posegih v družino zaradi varovanja koristi otrok za omejitev ali odvzem roditeljske pravice, ki jo šteje za civilno pravico in svoboščino.

6. člen EKČP določa, da ima vsakdo pravico, da o njegovih civilnih pravicah in obveznostih pravično in javno ter v razumnem roku odloča neodvisno in nepristransko, z zakonom ustanovljeno sodišče, 13. člen EKČP pa zagotavlja pravico do pravnega sredstva v primerih, ko ne gre za civilno pravico, pač pa za pravico, navedeno v EKČP. Sodišče je zavzelo stališče, da pravica do pristopa k sodišču ni povsem neomejena; mogoče so nekatere omejitve, zlasti ko gre za duševne bolnike in mladoletnike.

Dejstvo je, da v praksi opažamo tako univerzalno kot regionalno povezovanje. Tako na primer OZN s svojimi specialnimi agencijami (UNESCO, UNICEF, UNHCR, ILO) redno sodeluje z regionalnim Svetom Evrope in njegovimi mednarodnimi organi, saj se oba zavzemata za uveljavitev in varstvo človekovih pravic.

Od navedenih konvencij naj omenim le še Evropsko socialno listino (spremenjeno), ki vsebuje pravice in obveznosti prilagojene doseženemu razvoju in zahtevam sodobnega časa, dodane pa so tudi nekatere nove pravice. MESL vsebuje v prvem delu 31 pravic oziroma načel:

7. Otroci in mladostniki imajo pravico do posebnega varstva pred fizičnimi in moralnimi tveganji, ki so jim izpostavljeni.

16. Družina kot temeljna enota družbe ima za zagotavljanje svojega polnega razvoja pravico do ustreznega socialnega, pravnega in ekonomskega varstva.

30. Vsak ima pravico do varstva pred revščino in socialno izključenostjo.

31. Vsak ima pravico do nastanitve.

V zvezi so to konvencijo je treba povedati, da je RS že upoštevala pravice, določene v ESL iz leta 1961 in dodatnih protokolov (tako na področju delovnih razmerij, zakona o varnosti in zdravju pri delu, zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti ter v predlogu zakona o starševstvu in družinskih prejemkih). Omenjeni zakoni oz. zakonski predlogi upoštevajo celo višje standarde, kot so določeni v listini, ostajajo pa še vedno odprta vprašanja določitve praga revščine (ki pa delno rešujejo spremembe in dopolnitve Zakona o socialnem varstvu – saj je pojem revščine velikokrat tudi subjektivno obarvan). Odprta pa so tudi še vprašanja zakonskega reguliranja v zvezi z duševnimi bolniki, zasvojenimi z različnimi oblikami drog, romske skupnosti.

Od sprejema nove ustave pa je ves čas aktualna sprememba družinske zakonoda-

je, še posebno s stališča operacionalizacije določb Konvencije OZN o otrokovih pravicah, ki jih kot novo pravico vključuje tudi MESL (spremenjena).

V zvezi s temo je treba poudariti, da je RS oziroma zakonodajalec na novo uredil postopek v zakonskih sporih in razmerjih med starši in otroki v Zakonu o pravnem postopku (ZPP), ki je začel veljati 14. 7. 1999, tako da je izhajal iz določb Evropske konvencije o uresničevanju otrokovih pravic, predvsem v 409. in 410. členu. RS je ob z zakonom o ratifikaciji te konvencije določila pravzaprav, da konvencija velja za naslednje postopke: odločanja o vzgoji in varstvu otroka, posvojitve, skrbništva, upravljanja otrokovega premoženja in določanja višine preživnine. V skladu z odločbo Ustavnega sodišča (Ur. l. RS 60/99 z dne 29. 7. 1999), da ni v skladu z ustavo, da je za odločanje o varstvu in vzgoji otrok v 105. členu ZZZDR določena pristojnost centrov za socialno delo, v 78. členu istega zakona pa pristojnost sodišča, bo po skrajšanem zakonodajnem postopku rešena tudi ta neusklajenost.

Evropska konvencija o uresničevanju otrokovih pravic temelji pravzaprav na 12. členu Konvencije ZN o otrokovih pravicah, ki zagotavlja otroku pravico do prostega izražanja lastnega mnenja (v kolikor ga je seveda sposoben oblikovati) v vseh zadevah, ki se nanašajo nanj in pravico do zaslišanja v kateremkoli sodnem ali upravnem postopku (pravosodni organi) bodisi neposredno bodisi prek zastopnika ali ustreznega organa. Bolj so zavarovane tudi pravice staršev in njihova vloga pri varstvu in vzgoji svojih otrok, še posebno pa spodbuja države, da bi si bolj prizadevale za sporazumno rešitev sporov v družinskopravnih zadevah (mediacija).

1. člen EKVOP določa, da se določbe uporabljajo za otroke, ki še niso dosegli starosti 18 let, ne izvzema pa otrok, ki so že pred polnoletnostjo pridobili poslovno sposobnost. Otroku je potrebno v postopkih zagotoviti in ima pravico pridobiti ustrezne informacije, izraziti svoje mnenje, se posvetovati in biti obveščen o možnih posledicah upoštevanja njegovega mnenja. Posebej pa je treba poudariti vlogo zastopnika, ki je bodisi odvetnik ali poseben organ, ustanovljen zato, da v pravnih postopkih zastopa otroka. V zvezi s tem naj omenim tako stališče varuha človekovih pravic, po katerem centri za socialno delo vse premalokrat uporabijo možnost postavitve kolizijskega skrbnika otroku v teh postopkih, kot tudi ugotovitve, ki sledijo iz obrazložitve odločbe Ustavnega sodišča (105-78. člen ZZZDR), da opravljajo centri trojno vlogo: odločanje o upravičenosti izvedbe določenega ukrepa, s katerim se posega v roditeljsko pravico, skrb za varstvo in koristi otroka v tem postopku, in po njem opravljajo tudi svetovalno delo.

ZPP določa, da postavi sodišče otroku, ki še ni dopolnil 15 let, v zakonskih in starševskih pravih posebnega zastopnika, če si interesi otroka in njegovega zakonitega zastopnika nasprotujejo. Tako ravna sodišče tudi v drugih primerih, če presodi, da je to potrebno za varstvo otrokovih koristi.

Zato bi podprla mnenje prof. Zupančiča, da bi bilo treba otrokovo procesno sposobnost regulirati ugodneje za otroka ne le v pravnem, ampak tudi v neprav-

dnem, upravnem in izvršilnem postopku, in sicer s postavitvijo posebnega, neodvisnega branilca. To seveda odpira tudi vprašanje prej navedene trojne vloge centrov oziroma določbe 119. do 122. člena ZZZDR, ki se nanašajo na ukrepe centrov za socialno delo, kot tudi vprašanje splošnega načela, da se je pred odločitvijo o pravicah in koristih otroka ali posega v izvrševanje roditeljske pravice treba konzultirati s strokovnjaki, ki pa naj ne bi bili strokovni delavci centra za socialno delo, saj 88. člen ZSV (mnenje strokovne komisije) ne zadošča.

To vprašanje bo moral rešiti novi zakon ali pa posebni zakon o državnih ukrepih za varstvo otrok.

V zvezi s pravnimi akti RS, razdeljenim v dva sklopa, in sicer ustavne določbe, ki se nanašajo na zakonsko zvezo in družinska razmerja, ter otroke in drugo zakonodajo in predpise (navedeni so morda le najpomembnejši) pa le naslednje:

Človekove pravice in svoboščine vsebovane v II. Poglavju ustave (deloma tudi v III. – gospodarska in socialna razmerja) ni razčlenjeno na podpoglavja, čeprav je mogoče njegova določila razvrstiti v več skupin. Eno od konceptualnih vprašanj pri oblikovanju nove ustave je tudi bilo, ali uvrstiti med človekove pravice in temeljne svoboščine nekatere ekonomske in socialne pravice, ki so v mednarodnih aktih velikokrat programske, relativizirane oziroma le deklaratorne določbe in izhajajo zlasti iz Mednarodnega pakta o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, ki pa v celoti ne morejo – zlasti pri njihovi pridobitvi – uživati sodnega varstva (pravica do zdravja, do zdravega življenjskega okolja). Zato ustava uvršča med temeljne človekove pravice in svoboščine le tiste ekonomske in socialne pravice, ki jih je mogoče v celoti zavarovati pred sodiščem, da pa sicer v III. poglavju vsebuje določbe o ekonomskih in socialnih razmerjih oziroma o funkciji države na tem področju. Ustava kljub temu teh pravic ne ureja v polnem obsegu, saj že 8. in 153. člen ustave določata, da morajo biti zakoni in drugi predpisi RS v skladu s splošnoveljavnimi načeli mednarodnega prava in z mednarodnimi pogodbami, ki obvezujejo Slovenijo, ter da se ratificirane in objavljene mednarodne pogodbe uporabljajo neposredno.

V zvezi z ustavnimi določbami je potrebno za obravnavano temo poudariti 1. odstavek 56. člena ustave, ki določa, da človekove pravice in temeljne svoboščine uživajo otroci v skladu s svojo starostjo in zrelostjo. S to določbo se otrokom zagotavljajo vse z ustavo določene človekove pravice in temeljne svoboščine, razen tistih, ki jih zaradi naravne telesne ali duševne nerazvitosti ne morejo imeti. V ustavi je torej otrok subjekt pravic in tudi dolžnosti.

Velikokrat se postavi vprašanje razlikovanja med pravico in svoboščino. Svoboščina in pravica se kot pravna instituta pojmovno ne izključujeta (dolžnosti so implicitni korelati teh pravic), sta pa kot takšna v določenem delnem neskladju. Pojem (pravne) pravice namreč implicira dolžnost nekega subjekta, ki ni istoveten z nosilcem pravice, da s svojim (aktivnim ali pasivnim) ravnanjem nosilcu pravice neposredno omogoči njeno realizacijo. Svoboščina takega učinka nima,

vendar pa ga tudi ne onemogoča, kajti sleherna pravica je v bistvu izvedena iz neke svoboščine (npr. svoboda bivanja, mišljenja, gibanja ipd., so poleg bolj konkretnih svoboščin izvedene tudi različne človekove pravice).

Razmerja in pravice, ki neposredno zadevajo zakonsko zvezo in družino, urejata 53. do 55. člen Ustave, pravice otrok pa posebej 56. člen.

Zakonska zveza (53. člen), ki temelji na enakopravnosti zakoncev, se sklepa pred pristojnim državnim organom (podrobneje zdaj določeno s predlogom zakona o dopolnitvah in spremembami ZZZDR – Poročevalec št. 39, 15. 5. 2001). Zunajzakonska zveza je sicer ustavna kategorija, vendar je skoraj v celoti prepuščena zakonskemu urejanju. Ustava določa v tem okviru le, da imajo otroci, rojeni zunajzakonske zveze, enake pravice kakor otroci, rojeni v njej.

Ustava namenja posebno skrb družini, materinstvu, očetovstvu, otrokom in mladini. Vse te varuje država in ustvarja za to varstvo potrebne razmere in možnosti, tako na področju socialnega varstva, zdravstva, predšolskega in šolskega sistema, delovnopravnega varstva, in sicer z uveljavljanjem ustreznih pravnih predpisov, s skrbjo za ustanovitev in delovanje potrebnih institucij (zavodov ali služb), še posebej pa z zagotavljanjem finančnih sredstev. Državno varstvo družine kot življenjske skupnosti staršev in otrok je zlasti v tem, da se varujejo koristi otrok v okviru družine.

Pravice in dolžnosti staršev do svojih otrok določa 54. člen ustave, pri čemer dopušča tudi možnost, da zaradi varovanja otrokovih koristi država staršem te pravice in dolžnosti odvzame ali omeji, vendar samo iz razlogov, ki jih bo določil zakon.

Pravice otrok, ki jih posebej določa 56. člen, niso v celoti v neposredni korelaciji s pravicami in dolžnostmi staršev iz 54. člena, pač pa so opredeljene na splošno in kot takšne pod močnejšim varstvom države. Le-ta bo prek zakonodaje in drugih mehanizmov morala zagotoviti in zagotavljati posebno varstvo pred različnimi oblikami izkoriščanja ter zagotavljati posebno skrb tistim otrokom, ki nimajo ustrezne družinske oskrbe (tu ostaja odprto vprašanje ureditve statusa in pristojnosti različnih novih že obstoječih oblik varstva in programov).

Otroci z motnjami v telesnem in duševnem razvoju pa imajo pravico do izobraževanja in usposabljanja (ki se financira iz javnih sredstev) za dejavno življenje v družbi (52/2,3).

V delu, kjer navajam drugo zakonodajo (podrejeno velja tudi za druge predpise), pa sem namenoma prikazala le člene iz Kazenskega zakonika RS, ki se nanašajo na zakonsko zvezo in družino ter pravice in dolžnosti staršev in pravice otrok; navedbe členov iz druge zakonodaje, še posebej iz ZZZDR pa bi presegale tudi časovni okvir predstavitve, zato nekatere člene omenjam le v povezavi z obravnavano temo. Izhajam pač iz postavke, da so nam predpisi, ki se nanašajo na to znani, oziroma v vsakem trenutku našega dela tudi dosegljivi.

Določbe KZ se mi je zdelo pomembno izpostaviti prav zato, ker vprašanja ogroženih otrok obravnava tako kazenska kot družinska zakonodaja, zato lahko v praksi nastaja konflikt med organi kazenskega pregona in centri v tem, kako obravnavati osebo, ki je s svojim ravnanjem ogrožala otrokove koristi.

Družinsko pravo izhaja iz otrokovih koristi, zato si morajo pristojni organi tudi v primerih ogrožanja otrokovih koristi prizadevati rehabilitirati družino, da se bo otrok vanjo vrnil. To pa pomeni, da je treba z ustrezno strokovno pomočjo družinskim članom preprečiti hujše posege v družino, predvsem izločitev otrok iz družine.

Kazensko pravo pa, drugače kot družinsko pravo, izhaja v večji meri iz družbene koristi. Namen kazenskega prava je odkriti kazensko odgovornega storilca in ga kaznovati v skladu z zakonom. S tem se uresničuje tako represivna kot preventivna funkcija kazni (generalna in individualna).

Z vidika varovanja otrokovih koristi pa se pridružujem mnenju dr. Mateje Končina Peternel, da so družinskopravni ukrepi in postopki veliko učinkovitejši kot kazenskopravni. Kazenski pregon ima s stališča učinkovite zaščite otroka predvsem tri slabe strani.

Obstojati mora utemeljeni sum ogrožanja otroka, kar je sorazmerno visoka stopnja materialne resnice in jo je zelo težko dokazati. Družinskopravni ukrepi za varstvo otroka pa zahtevajo nižjo stopnjo materialne resnice, kar omogoča hitrejšo varstvo otroka.

Druga pomanjkljivost poudarjanja kazenskega pregona je, da tako člani družine kot tudi druge osebe nočejo obvestiti policije oziroma državnega tožilca o sumu, da je otrok ogrožen, če se zavedajo predvsem tega, da bo storilec kaznovan.

In nadalje, velika pomanjkljivost kazenskega pregona je tudi dejstvo, da s kaznovanjem storilca ne odpravimo vzroka ogrožanja otroka, saj storilec nemalokrat potrebuje strokovno pomoč, da je izločen iz družine in ni deležen ustrezne strokovne pomoči. Tu seveda velja skleniti, da je odločitev odvisna od vrste in stopnje ogrožanja otroka, zato le strokovna pomoč v smislu »ozdravitve odnosa« med otrokom in osebo, ki jo je ogrožala, ne bo mogoča, še posebno ne ob hudem ogrožanju.

V takih primerih bi moralo sodišče v družinskopravnem postopku prepovedati kakršenkoli stik z otrokom po vrnitvi s prestajanja zaporne kazni, tega pa naša pravna ureditev za zdaj še ne pozna.

UKREPI CENTRA ZA SOCIALNO DELO PRI OBRAVNAVI OGROŽENIH OTROK

Državi je nedvomno treba priznati, da vpliva na vzgojo in varstvo otrok, vendar pa le do meje, ko njen vpliv ne pomeni poseganja v ustavne pravice staršev in otrok. Pravna intervencija v družinska razmerja je potrebna samo, ko družina ne

opravlja v redu svojih nalog ali ko razpade. Da se izognemo kršitve pravice do družinskega življenja, je potrebno natančno opredeliti situacije oziroma primere, ko država lahko poseže v izpolnjevanje roditeljske pravice

Za ukrepanje države morajo biti izpolnjeni oziroma dokazani tile elementi:

- ☐ neustrezno ravnanje staršev,
- ☐ starši ali tretje osebe ogrožajo otrokove koristi,
- ☐ starši pomanjkljivo odvrčajo nevarnosti od otroka.

Za državo ni pomembno, ali so starši ravnali krivdno ali ne, pomembno je le, da je zaradi neizpolnjevanja starševskih dolžnosti ogrožena otrokova korist, pri tem pa naj bi obstajala vzročna zveza ali pa nesposobnost staršev, da bi grožnjo odvrnili od otroka (opustitev dolžnosti staršev).

Vseh oblik neustreznega ravnanja staršev v zakonu ni moč opredeliti, saj se pojavljajo vedno nove oblike ogrožanja otrokovih koristi. Otrok je ogrožen takrat, ko ga neposredno ogrožajo starši, skrbniki, rejniki, prav tako pa tudi, ko ogrožajo otroka drugi, na primer sestre ali bratje, partner enega od staršev, drugi sorodniki, skratka tretje osebe, pa starši oziroma skrbniki ne storijo ničesar, da bi otroka zavarovali.

Ogroženi otrok torej pomeni tako trpinčenega otroka, torej tistega, ki je že pretrpel neko škodo, kot tudi otroka, katerega koristi so šele ogrožene. Trpinčenje otroka znotraj družine zajema fizično nasilje, zanemarjanje, spolne zlorabe ter psihološko oziroma emocionalno zlorabljanje otroka.

Pojem zloraba otroka zajema le telesno zlorabo otroka, medtem ko trpinčenje poleg telesnega zajema tudi zanemarjanje in psihično trpinčenje otroka. Med ogrožanjem telesnega razvoja in ogrožanjem duševnega razvoja ni nobene trdne meje; ogrožanje telesnega razvoja pa se praviloma kaže tudi na področju psihe.

Trpinčenje otroka zunaj družine pa po stališču Mednarodnega stalnega komiteja za preprečevanje trpinčenja otrok zajema institucionalno trpinčenje, zlorabljanje otrok zunaj družine, zlorabo otrok v zvezi s prostitucijo in zlorabo otroškega dela.

Drugi odstavek 91. člena zakona o socialnem varstvu (ZSV) določa, da: »Organi ter zavodi in druge organizacije, ki pri svojem delu ugotovijo ogroženost otroka, mladoletnika ali osebe, ki ji je odvzeta poslovna sposobnost, so dolžni o tem obvestiti center za socialno delo na svojem območju.«

S 6. členom ZZZDR je varstvo mladoletnih otrok, kadar je ogrožen njihov zdrav razvoj oziroma njihove druge koristi, opredeljeno kot javna korist, centri za socialno delo pa te postopke uvedejo in vodijo po uradni dolžnosti.

Splošno pooblastilo, po katerem je center za socialno delo dolžan izpeljati potrebne ukrepe, ki jih zahtevata vzgoja in varstvo otroka ali varstvo njegovih premoženjskih ter drugih pravic in koristi, je določeno v 119. členu ZZZDR, pri čemer pa velja upoštevati načelo najblažjega posega. Ti ukrepi po stališču prof.

dr. K. Zupančiča naj ne bi terjali izločitve otroka iz družinskega okolja staršev, pač pa bi obsegali svetovanje staršem, opozarjanje na napake pri negi in vzgoji otroka, napotitev v vzgojno, zdravstveno ali svetovalno institucijo, pomoč pri urejanju življenjskih razmer, odvzem določenega upravičenja, npr. zastopanja, predlog sodišču, da med postopkom razveze zakonske zveze izda začasno odredbo o varstvu skupnih otrok. Razlaga tega člena oziroma splošnega pooblastila pa je v zadnjih letih, še posebno z ustanavljanjem različnih društev in povečano subtilnostjo družbe do problema ogroženih otrok začela dobivati širši, bolj represivni pomen – v smislu izločitve otroka iz družinskega okolja, kar pa je vsebovano v 120. in 121. členu ZZZDR, podrejeno pa tudi prepoved stikov, predlog odvzema roditeljskih pravic kot tudi predlog državnemu tožilstvu za začetek kazenskega postopka. S takšno razlago se znova odpirata dvojna ali celo trojna vloga in pomen centrov za socialno delo pri izvajanju nalog tako na družinskopravnem, upravnem, nepravdnem in kazenskopravnem področju.

Konvencija ZN o otrokovih pravicah opredeljuje v 3. členu načelo največje koristi otroka, ki pa je dokaj neopredeljen pojem. Angleški Children Act določa, da je treba pri tem upoštevati zlasti:

- ☐ želje in potrebe otroka, v skladu z njegovo starostjo in zrelostjo,
- ☐ verjetni učinek vsake spremembe na otroka,
- ☐ njegove telesne, duševne in vzgojne potrebe,
- ☐ pomembne osebne okoliščine, npr. spol,
- ☐ škodo, ki jo je otrok že pretrpel na zdravju oziroma ali obstaja nevarnost, da jo bo pretrpel,
- ☐ možnosti in sposobnosti staršev ali drugih oseb, da zadovoljijo otrokove potrebe, ki jih ocenjuje sodišče,
- ☐ presoja sodišča o /ne/potrebnosti ali smiselnosti izvedbe posameznega ukrepa.

Dr. Mateja Končina Peternel meni, da bi bilo treba v zakonu, zgledujoč se po Children Act, opredeliti pogoje, ki morajo biti izpolnjeni za izvedbo ukrepa za varstvo otroka:

- ☐ da je otrok pretrpel ali je zelo verjetno, da bo pretrpel škodo,
- ☐ da je škoda oziroma verjetnost, da bo škoda nastala, posledica pasivnega ali aktivnega ravnanja staršev ali drugih oseb, katerim je bil otrok zaupan v vzgojo in varstvo.

V novem zakonu bi bilo treba tudi natančno določiti časovni okvir trajanja takšnega ukrepa oziroma po kolikšnem času bi pristojni organ po uradni dolžnosti preverjal smiselnost nadaljevanja ali pa ukinitve takšnega ukrepa. Smiselno bi bilo tudi določiti starostno mejo otroka, po Children Act je to šestnajst let, do katere je država dolžna in upravičena izvajati ukrepe za varstvo ogroženih otrok.

Prav tako pa bi bilo treba določiti tudi nujne ukrepe za varstvo koristi otrok oziroma njihove izločitve iz družinskega okolja, kadar obstaja razumen razlog za prepričanje, da je otrok verjetno pretrpel škodo na zdravju, tako duševnem kot telesnem. Angleška zakonodaja določa trajanja takšnih ukrepov oziroma začasnih odredb v obsegu osmih dni, z možnostjo podaljšanja za nadaljnjih sedem dni.

Pri tem je seveda treba znova omeniti 25. člen Konvencije ZN o otrokovih pravicah, ki določa, da ima otrok pravico, da se vsaka odločitev, na podlagi katere je bil otrok zaradi skrbi, varstva ali oskrbe telesnega ali duševnega zdravja izločen iz družinskega okolja, po določenem času ponovno preveri in prilagodi spremenjenim okoliščinam.

V nadaljevanju naj še omenim 120. člen ZZZDR, ki omogoča centru za socialno delo odvzeti otroka staršem in ga dati v vzgojo in varstvo drugi osebi ali zavodu, če so starši zanemarili otrokovo vzgojo ali varstvo, ali če je to iz drugih pomembnih razlogov v otrokovo korist. V najhujših primerih zanemarjanja oziroma trpinčenja otroka je lahko center za socialno delo tudi predlagatelj odvzema roditeljske pravice po 63. členu Zakona o nepravdnem postopku. Vendar pa po mnenju prof. dr. Karla Zupančiča z odvzemom roditeljske pravice sicer prenehajo vsa upravičenja, ki jo sestavljajo, to pa ne vpliva na dolžnost preživljanja in pravice do osebnih stikov z otrokom. Stališče je v teoriji vsebinsko utemeljeno z interesi otroka in s kvalifikacijo te pravice kot samostojne pravice, ki ne izvira iz roditeljske pravice. V primeru spremenjenih razmer, če razlog, zaradi katerega je bila roditeljska pravica odvzeta, odpade, se pravica v postopku za vrnitev roditeljske pravice znova vzpostavi, razen če je bil otrok medtem posvojen.

Angleška zakonodaja na primer ne pozna več popolnega odvzema roditeljske pravice, pač pa pristojni organ odloči o posvojitvi otroka proti volji staršev, kar pa pravzaprav pomeni absolutni odvzem roditeljske pravice.

Vprašanje namestitve otroka drugi osebi pri odvzemu otroka staršem pa se ureja s predpisi o rejništvu (157. in 158. člen ZZZDR). Razvezo rejniške pogodbe po 173. in 174. členu ZZZDR pa bi prav tako lahko šteli med posege države v družinska razmerja zaradi koristi otrok.

Po 121. členu ZZZDR sme center za socialno delo sam ali v sporazumu s starši oddati otroka v zavod zaradi njegove osebne ali vedenjske motenosti, ki bistveno ogroža njegov zdravi osebni razvoj. Tudi v teh primerih, ki so sicer po zakonu časovno omejeni, bi bilo treba upoštevati pravilo čim manjšega poseganja države v družinsko življenje ter družini in njenim posameznim članom omogočiti ustrezno pomoč: različne oblike zdravljenja, terapije, svetovanja (npr. pomoč družini za dom). Skratka, država bi si morala v vseh primerih prizadevati, da družino ohrani z različnimi oblikami obravnav ter časovno določenimi cilji v okviru zakona.

122. člen ZZZDR določa omejitve pravic staršev glede upravljanja otrokovega

premoženja, saj sme center za socialno delo od staršev zahtevati, da podajo račun o upravljanju otrokovega premoženja, in od sodišča zahtevati, da za varstvo otrokovih premoženjskih koristi dovoli zavarovanje na premoženju staršev (69. člen Zakona o nepravdnem postopku). Ker morajo starši otrokovo premoženje upravljati v njegovo korist (109. člen ZZZDR), dohodke iz premoženja pa uporabljati predvsem za otrokovo preživljanje, vzgojo in izobrazbo, lahko dobijo torej glede upravljanja otrokovega premoženja položaj skrbnika.

Skrbništvo nad mladoletnimi določa 201. člen ZZZDR. Mladoletnika, ki nima staršev ali za katerega starši ne skrbijo, postavi center za socialno delo pod skrbništvo. Skrbnik mladoletnika je dolžan skrbeti enako kot starši za mladoletnika. V zvezi s skrbništvom je poleg členov 203-205. ZZZDR treba omeniti tudi poglavje, ki se nanaša na skrbništvo za posebne primere (211-215. člen ZZZDR), še posebej 213/3 člen ZZZDR, ki določa postavitev posebnega (kolizijskega) skrbnika v primeru spora ali pravnega opravila, v katerem so si koristi mladoletnika (otroka) in roditelja ali skrbnika v navzkrižju.

Z novo pravno ureditvijo posegov države v družino zaradi varovanja otrokovih koristi bi po mnenju dr. Peterlove morali doseči predvsem naslednje:

- ☐ čimprejšnje odkrivanje primerov ogroženih otrok,
- ☐ zagotovitev takojšnje medicinske pomoči in preprečitev nadaljnjega ogrožanja otroka,
- ☐ timsko interdisciplinarno obravnavanje primerov ogroženih otrok,
- ☐ natančna opredelitev potrebnih ukrepov za varstvo koristi otrok,
- ☐ določiti potrebne in nujne oblike pomoči družini, kot tudi okrepiti preventivne oblike,
- ☐ če družine ni več mogoče rehabilitirati, zagotoviti otroku stalno nadomestno vzgojo in varstvo.

V poročevalcu DZ, št. 39, z dne 15. 5. 2001. je v 11. členu predloga zakona o spremembah in dopolnitvah ZZZDR vsebovana le splošna določba: da centri za socialno delo pri uresničevanju nalog, določenih s tem zakonom, sodelujejo s fizičnimi in pravnimi osebami, kot so zavodi in koncesionarji s področja socialnega varstva, šolstva, zdravstva, z lokalnimi skupnostmi, gospodarskimi družbami, društvi, ustanovami, pravosodnimi in drugimi državnimi organi, policijo, drugimi strokovnimi službami in humanitarnimi ali drugimi nevladnimi organizacijami.

Zato bi v novem zakonu (o varstvu oz. zaščiti otrok) in potrebnih podzakonskih predpisih veljalo zelo natančno urediti pristojnosti in način sodelovanja različnih institucij in strokovnjakov, ki prihajajo v stik z ogroženim otrokom.

Še posebej pa bi bilo treba zakonsko določiti dolžnost obveščanja pristojnih organov (center za socialno delo, sodišče) o otrokovi ogroženosti ne glede na

varovanje poklicnih skrivnosti ali varstva osebnih podatkov, po analogiji z angleško ali s hrvaško ureditvijo na tem področju.

V Veliki Britaniji poznajo Area Child Protection Committees - organe, ki usklajujejo delo posameznih organov in organizirajo interdisciplinarno izobraževanje strokovnega osebja, ki obravnava primere zlorabe, zanemarjanja in trpinčenja otrok. V Republiki Sloveniji takšnega organa še ni, v skladu s Smernicami za obravnavo ogroženih otrok Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve iz leta 1997 pa so se na posameznih centrih za socialno delo v državi oblikovali krizni oziroma multiprofesionalni timi, ki pomenijo osnovno obliko dela pri obravnavi ogroženih otrok.

Ne glede na dobro izoblikovano prakso v posameznih okoljih velja na koncu poudariti in ponoviti, da določbe mednarodnopravnih aktov in nacionalne zakonodaje zavezujejo vse, ki obravnavajo primere ogroženih otrok, in da je treba zdajšnje delo na podlagi tujih in domačih izkušenj le še ustrezno formalizirati. V okviru obeh univerz pa verificirati in izvajati ustrezen izobraževalni program (specializacijo) za delo pri obravnavi ogroženih otrok.

mag. Miran Kerin

direktor Centra za socialno delo Ptuj

PRISPEVEK K STROKOVNIM IZHODIŠČEM ZA OBRAVNAVO OGROŽENIH IN ZLORABLJENIH OTROK IN MLADOSTNIKOV

Leta 1997 je Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve poslalo v strokovno razpravo predlog Smernic za obravnavanje ogroženih otrok v socialnem varstvu, ki ga je korektno pripravila skupina strokovnjakov v sklopu Združenja za preprečevanje trpinčenja otrok in pomoč družinam. Od tedaj se ni prav veliko dogajalo, smernice še niso obvezujoče za centre za socialno delo, čeprav bi si upal trditi, da se centri pri reševanju tovrstne problematike veliko upoštevamo temeljna izhodišča teh smernic. Poglavitno pomanjkljivost neoperacionalizacije smernic vidim v tem, da druge javne službe s svojimi ustanovami niso bile dovolj zajete v medresorska ministrska usklajevanja pristojnosti in obveznosti posameznih služb in smo centri v praksi pri reševanju primerov s tega področja odvisni od načel našega splošnega boljšega ali slabšega sodelovanja z institucijami na teritorialnem področju, ki ga center pokriva.

1 KRATKA OPREDELITEV POJMOV

1.1 Ogroženost otrok in mladostnikov

Zakonsko pojem še ni opredeljen. "Smernice za obravnavo ogroženih otrok v socialnem varstvu" opredeljujejo pojem ogroženosti kot stanje otroka, ki je v resnici pretrpel ali je zelo verjetno, da bo pretrpel očitno škodo na zdravju ali razvoju. Očitna škoda je posledica slabega ravnanja ali opustitve skrbi tistih, ki skrbijo za otroke. Med škodljivim ravnanjem ali opustitvijo ter potencialno ali nastalo škodo pri otroku ali mladostniku mora biti vzročno-posledična zveza, ki pa ni potrebno, da se kaže kot kaznivo, krivdno ravnanje. Otrok je torej lahko ogrožen tudi zaradi objektivnega stanja ali razmer, v katerih živi.

Meja med v resnici pretrpelo škodo in verjetnostjo, da jo bo otrok ali mladostnik pretrpel, je zelo tanka. Nagibam se k razlagi pojma ogroženosti v tem smislu, da otrok ali mladostnik do trenutka začetka obravnave še ni doživel konkretnega travmatičnega dogodka, ampak živi v takšnem primarnem socialnem okolju, ki zanemarja in/ali ogroža zadovoljevanje osnovnih bioloških in socialnih potreb. Tako se pojem ogro-

ženosti bolj nanaša na splošno zanemarjanje (opustitev vzgoje, skrbi ali neustrezna skrb varovanja pred lakoto, boleznijo, mrazom ipd.) in čustveno zanemarjanje v daljšem časovnem obdobju. Zanemarjanje otroka in mladostnika potem ni več samostojna kategorija, temveč je podredni pojem v okviru ogroženosti.

1.2 Zloraba otrok in mladostnikov:

je neustrezno ravnanje odraslih oseb z otrokom in mladostnikom, ki bi morale skrbeti za otrokov in mladostnikov vsestranski razvoj, za kar obstajajo materialni in/ali nematerialni dokazi, posledica neustreznega ravnanja pa so resne motnje psihofizičnega zdravja in razvoja kot celote.

1.2.1 Vrste zlorab

- ♦ Fizična zloraba: Ob fizičnem nasilju otrok telesno in čustveno trpi. Vsekakor za ta pojem velja, da je zelo odvisen od splošnih družbenih stališč in da je kar najbolj odvisen od neposrednega socialnega okolja. Očitno je, da so nekatere vrste fizičnega nasilja nad otroki s strani odraslih v nekaterih okoljih označene kot oblika vzgoje in kot take v bistvu dovoljene, druge oblike pa v istih okoljih veljajo za nelegalne, problematične in v bistvu kaznive. S stališča otroka in mladostnika pa je ob fizičnem nasilju seveda vseeno, ali je bil kaznovan ali pa je bilo fizično nasilje posledica lastnih stisk odraslega, ki se je tako "razbremenil".
- ♦ Čustvena zloraba: O tej zlorabi govorimo takrat, ko je vedenje odraslih do otroka takšno, da povzroča pri otroku resne čustvene, vedenjske in lahko tudi psihosomatične težave. Med čustveno zlorabo sodijo zavračanje, zastraševanje, osamitve, čustvena nedostopnost v odnosu do otrok, nepozornost do otrokovih potreb, preprečevanje ali zaviranje osebnostnega razvoja v smislu samozaupanja in spoštovanja, osebne avtonomije in integritete. Za takšno oceno je treba pridobiti stališča in opažanja različnih strokovnjakov oz. služb.
- ♦ Spolna zloraba: odrasla oseba izkoristi svojo moč ali vpliv na otroka ali mladostnika za zadovoljitev svojih spolnih želja in potreb. Posebna oblika spolne zlorabe je incest, kjer gre za spolni akt starša z otrokom. Od vseh zlorab je prav spolna zloraba najbolj zavita v molk, nedostopna okolici in s tem tudi strokovnim službam. Otrok molči zaradi različnih razlogov, nekateri izmed njih so tile:
 - majhen otrok se ne zaveda zlorabe, če ta ni bila izpeljana zanj šokantno in boleče;
 - boji se prizadeti bližnjo okolico. Če je storilec eden od tistih, ki mu otrok zaupa in ga ima tudi sicer rad, se boji, da bo izgubil njegovo naklonjenost;
 - boji se kreganja ali kaznovanja, ker je počel stvari, ki niso primerne;

- prevevajo ga občutki krivde in sramu;
- če je naučen o spolnosti kot tabujski temi, se sploh boji vprašati, ali je to, kar se mu je zgodilo, primerno ali ne.

Finkelhor (1984) navaja naslednje oblike vedenja otroka, ki je bil spolno zlorabljen in na katere moramo biti strokovni delavci ob sumu na spolno zlorabo pozorni:

- otrok noče biti sam s katerim od članov družine,
- poznavanje spolnosti, ki ni navadno v otrokovi starosti,
- motnje spanja in prehranjevalnih navad,
- enureza,
- bolečine v trebuhu,
- težave pri anusu (pekoče bolečine, krvavenje),
- neprikrito pogosto samozadovoljevanje,
- depresivnost,
- agresivnost,
- nezaupljivost,
- sumničavost,
- neobičajno spogledovanje, lahko promiskuitetnost,
- nemotiviranost za ničesar,
- nenadno poslabšanje učnega uspeha,
- odklanjanje šolskih in družabnih dejavnosti,
- beg od doma,
- samotrpinčenje,
- regres v vedenju,
- poskus samomora.

"Smernice za obravnavanje ogroženih otrok v socialnem varstvu" imajo izdelan postopek za varstvo ogroženih otrok. Postopek je razdeljen na naslednja poglavja:

- odkrivanje, obveščanje in prijavljanje (splošno),
- postopek prijavljanja,
- začetna konzultacija (interna konzultacija, konzultacija osnovnega kriznega tima),
- raziskovanje primera,
- razširjen medinstitucionalni sestanek,
- izjemno nujni ukrepi,
- delo z družino, spremljanje obravnave in končna ocena.

Kot posebne primere ogrožanja otrok pa dokument navaja:

- institucionalno zlorabo otrok,
- organizirano zlorabo otrok,

- zlorabljanje otrok po otrocih,
- zlorabljanje in zanemarjanje prizadetih otrok.

Celoten metodološki prijem pri obravnavi zlorabljenih otrok je najti v prevedeni knjigi Roela Bouwkampa: Psihosocialna terapija pri spolni zlorabi v družini.

Menim, da je ta knjiga odličen poskus prikaza izhodišč celostne obravnave družin, v katerih je bil otrok zlorabljen, usmerjena pa so tako na otroka kot na druge družinske člane.

Socialna zbornica Slovenije je junija 1994 organizirala seminar o socialnih službah in varstvu družine. V okviru tega seminarja je bila organizirana tudi delavnica o spolni zlorabi otrok, ki sta jo vodila Branka Stare Ravnik in Marjan Čonč. V razpravi so strokovni delavci izpostavljali, da doživljajo spolno zlorabo otrok travmatično, da čutijo strah in čustveno prizadetost. Želeli so biti opremljeni z ustreznim znanjem in informacijami, zavedali so se možnosti strokovnih napak in predlagali tudi osebni suport vpletenim strokovnjakom, možnost strokovnih konzultacij in nujno supervizijo. Dileme in strahovi se torej pri strokovnjakih pojavljajo v psihološki terminologiji predvsem v transfernem in kontratransfernem odnosu, zato bo nadaljevanje prispevka namenjeno temu segmentu strokovnega dela.

ODNOS STROKOVNI DELAVEC - ZLORABLJEN OTROK

V temelju moramo pri strokovnem delu v centrih za socialno delo razlikovati med strokovnim delavcem, ki mu je otrok ali mladostnik zaupal zlorabo, in med strokovnim delavcem, ki bo vodil nadaljnji postopek v okviru dela z zlorabljenim otrokom. To nikakor ne more biti ista oseba, prvi strokovni delavec bo v nadaljevanju vedno nastopal le kot zaupna oseba. Ta diadnost ima neprecenljiv pomen pri vzpostavljanju odkritega odnosa do institucij in celotnega postopka, saj je ogrožen ali zlorabljen otrok poln stisk in negotovosti.

Prvi pogovor, v katerem ugotavljamo dejstva, pomembna za oceno otrokove ogroženosti, se bo vsekakor začel v ozračju nedoločene napetosti. Strokovni delavec in zlorabljen otrok sta še popolna neznanca, otrok ima lahko predsodke do centra za socialno delo kot strokovne institucije, lahko ima negativni transferni odnos do strokovnega delavca zaradi preteklih izkušenj, svojega negativnega odnosa do moškega ali ženske ... Načeloma ni dobro nadaljevati z usmerjenim pogovorom prej, preden ni ustvarjeno kolikor toliko primerno ozračje, pri čemer pomagajo primerne fizikalne razmere, v katerih se pogovor opravlja. Prostor bi naj deloval pomirjujoče in preprosto. Da obvarujemo otroka ali mladostnika pred nenehnim ponavljanjem travmatičnih dogodkov z vsemi podrobnostmi pred različnimi institucijami, je priporočljivo, da se pogovor snema, vendar diskretno in nemoteče, seveda v soglasju z otrokom.

Kakorkoli gledamo na odnos med strokovnim delavcem in ogroženim ali zlorabljenim otrokom, ugotovimo, da je strokovni delavec v vlogi avtoritete do otroka in mladostnika (po položaju, po starosti itn.). Tudi če je strokovni delavec še tako neformalen v pogovoru, odprt in tolerant, pričakuje zlorabljen otrok ali mladostnik od strokovnjaka nekatere ukrepe, za katere pa ni prepričan, ali si jih sploh želi in kam ga bodo pripeljali. Med direktivnim in nedirektivnim načinom vodenja pogovora je treba vsekakor izbrati nedirektivni način. Direktivni bi bil pri ogroženih ali zlorabljenih otrocih in mladostnikih osredotočen na konkretne dogodke zlorabljanja, pri nedirektivnem načinu pa se postavi v center otrok in mladostnik in njegova občutja. Otroku je treba pustiti, da prenese na strokovnjaka svoja čustva naklonjenosti, sovražnosti, zaupljivosti, prikrajšanosti ipd., ki so nastajala med razvojem, tudi pod vplivom zlorabljanja.

Pogovor mora biti nestandarden, to pomeni, da ga ne moremo voditi po utečenih tirnicah. Res bi s standardiziranim pogovorom zajeli vsa področja, ki so relevantna v fazi razčiščevanja okoliščin zlorabe v krajšem času, podatki za raziskovalne namene bi se lažje kvantitativno obdelovali, na neki način bi se odstranil dejavnosti uspešnosti-neuspešnosti strokovnega delavca pri vodenju zadeve ipd., vendar gre pri obravnavi problematike ogroženosti in zlorab pri pogovoru za povsem drug namen. Z nestandardiziranim prijemom strokovni delavec vodi pogovor, prilagojen trenutnemu razpoloženju otroka ali mladostnika, pri čemer so odgovori bolj spontani, manj nadzorovani. "Globino" vprašanj se prilagaja odzivom otroka, pozornost se posveti bolj relevantnim podatkom za osvetlitev ogroženosti ali zlorabe.

Pogovor lahko nadalje strukturiramo na tri ravni: verbalno, neverbalno in emocionalno.

- ♦ **Verbalna raven:** Je pomemben, vendar ne edini način komunikacije med strokovnjakom in otrokom. Manjši je otrok, težje bo verbaliziral travmatične dogodke, kar velja tudi za manj inteligentne. Govor je v tesni povezavi z otrokovo ali mladostnikovo osebnostjo, obenem pa je pod vplivom trenutnih miselnih vsebin, spominov in tudi otrokovega doživljanja strokovnega delavca.
- ♦ **Neverbalna raven:** Neverbalna sporočila lahko oslabijo, spremenijo ali celo razveljavijo verbalna sporočila. Govorici telesa se ne moremo ogniti niti takrat, ko si to najmanj želimo. Res se da z zavedanjem svoje govorice telesa vplivati z vadbo in s kontrolo na nekatere svoje vedenjske vzorce, vendar ima strokovni delavec pri obravnavi ogroženega ali zlorabljenega otroka pred seboj čustveno prizadetega, ranjenega otroka ali mladostnika, ki bo vsekakor v pogovoru na neverbalni ravni deloval popolnoma spontano.
- ♦ **Emocionalna raven:** Pogovor o tako s čustvi nabiti problematiki je že sam po sebi čustveno izzivalen, in to za obe strani. Strokovnjak mora s posluhom za iskanje še primerne čustvenega naboja otroka, ko je še sposoben artikulirati nekatera dejstva ali občutja o zlorabi, voditi pogovor in biti tudi sposoben, da z manipulacijo

čustvenih stimulansov vpliva na otrokovo odpiranje. S strokovnega vidika je beleženje verbalne ravni in opazovanja med pogovorom skoraj enako snemanju s kamero, ta tretja raven pa je rezerviran za interpretacijo samo na strokovni ravni. Strokovnjak mora biti sposoben empatije, vendar le do optimalne mere, sicer bo sam imel čustvene težave zaradi čustvene preobremenjenosti s primerom. Raziskovanja s poligrafom so pokazala, da imata strokovnjak in obravnavanec po začetnem neusklajenem obdobju merjenih fizioloških kazalnikov daljše obdobje identične čustveno-telesne resonance. Iz tega izhaja objektivna nevarnost izgorevanja strokovnjaka ob kopici obravnavanih tovrstnih primerov, kar je razlog več za nujno supervizijo.

V praksi se pogosto dogaja, da se ogrožen ali zlorabljen otrok med pogovorom zavije v molk. Če abstrahiramo t. i. prazno molčečnost, ko otrok ne odgovori na vprašanje, postransko za obravnavo, so razlogi seveda lahko različni. Najverjetnejši in najpogostejši razlog je nepredelan segment iz otrokovega ali mladostnikovega življenja, lahko tudi znotraj same obravnavane zlorabe ali ogroženosti. Lahko pa je tudi znamenje odpora do strokovnega delavca, ko je otrok ali mladostnik začutil, da mu strokovnjak ne verjame ali mu mogoče skuša vsiliti nekatera svoja stališča. Strokovni delavec je pred dilemo, kako naj se odzove na tišino. Če se ob zamenjavi teme pogovora otrok ali mladostnik ne odzove, velja poskusiti še s strokovnjakovo najavo konca pogovora in določitvijo naslednjega termina pogovora. Če je otrokovo reagiranje posledica zanj pretirano neprijetnega razgovora, je velika verjetnost, da bo "zavora" ob sprostitvi popustila in da bo nastal učinek "izpovedi pri vratih".

Viri:

- ♦ *Smernice za obravnavanje ogroženih otrok v socialnem varstvu, MDDSZ - gradivo za razpravo, Ljubljana 1997.*
- ♦ *Roel Bouwkamp: Psihosocialna terapija pri spolni zlorabi v družini, Firis, Logatec 1996.*
- ♦ *Socialni izziv št. 2, str. 36–40, Socialna zbornica Slovenije, Ljubljana 1994.*
- ♦ *Ptički brez gnezda št. 35, str. 42–66, Društvo defektologov Slovenije, Ljubljana 1996.*

*Milena Polšak, univ. dipl. soc. delavka,
Center za socialno delo Velenje*

KRIZNI TIM KOT OSNOVNA OBLIKA DELA PRI OBRAVNAVNI OGROŽENIH OTROK

Poglavitni namen mojega prispevka je pogled na delovanje našega kriznega tima za obravnavo ogroženih otrok. To naj bi bilo izhodišče za načrtovanje nadaljnje pomoči ogroženemu otroku in njegovi družini v sklopu centra za socialno delo.

I. Splošno o kriznem timu

Naš krizni tim deluje od decembra leta 1998. Izhodišče za delovanje je gradivo z naslovom Strokovne podlage in smernice za obravnavo ogroženih otrok. Za delovanje nimamo formalne podlage, sodelovanje temelji na strokovnem dialogu med strokami.

Potreba po timskem sodelovanju je postala še izrazitejša zaradi izkušenj s tega področja in znanja, pridobljenega z raznimi izobraževanji na to temo. Pri sami uresničitvi o ustanovitvi kriznega tima in zdajšnjem delu mi je v veliko pomoč podpora naše direktorice.

Spodbuden je podatek, da imamo večinoma vsi centri po Sloveniji tovrstne time za delo z ogroženimi otroki, in da je s tem jasno izražena potreba timskega oz. medinstitucionalnega sodelovanja. Menim, da je izid zdajšnjega položaja naš pogled in odnos do nasilja, ki se še oblikuje. Še vedno je opaziti zadržke in pristranskost strokovnih delavcev, predvsem ko imamo opraviti s storilci kaznivih dejanj in na drugi strani, ko govorimo o pomoči žrtvam nasilja.

Prešli smo obdobje, ko smo si pogosto zastavljali vprašanja, kdo je odgovoren in kako je treba ukrepati, ko govorimo o ogroženih otrocih. Zavedamo se, da smo vsi, ki se pri delu kakorkoli srečujemo z otroki in mladostniki, dolžni ustrezno ravnati, ne da bi prenašali odgovornost na druge.

Naredili smo korak naprej in se ne sprašujemo več, katere institucije moramo sodelovati pri pomoči ogroženim otrokom. Menim, da si moramo prizadevati predvsem za to, da bo sodelovanje kakovostno, s poudarkom na **enakovrednosti, zaupanju** in

spoštovanju med strokami (predvsem na spoštovanju meja o pristojnosti posamezne stroke, brez kritiziranja česa kdo ne naredi), saj vsaka stroka prispeva svoj delež v okviru svojih pristojnosti v reševanju problema.

Kaže pa se potreba po tem, da bi bilo področje varstva otrok pravno usklajeno in urejeno. Pripravlja se sprememba družinske zakonodaje, ki bo konkretnije opredelila našo vlogo in postopke pri varstvu otrok in družine in upam, da bo zajemala odgovore na vprašanja, ki si jih zastavljam v nadaljevanju prispevka.

Delovanje našega razširjenega tima je namenjeno vsem vrstam trpinčenja in ogrožanja. Rada bi poudarila, da se pogosto naše obravnave dotikajo pomoči ogroženim ženam oz. materam v družini, ker je najpogostejše nasilje nad ženskami tudi nasilje nad otroki.

Kot vidim iz svojih izkušenj in izkušenj drugih kriznih timov, lahko na delovanje tima vplivajo tile dejavniki:

- ♦ vsak primer, ki je obravnavan v timu, ima svoje posebnosti,
- ♦ značilnosti okolja, v katerem deluje (manjši kraji - odnos med člani je domač in sodelujoč, v večjih krajih - problem menjave članov tima),
- ♦ **pripravljenost in usmerjenost strokovnjakov, ki so stalni člani tima.**

Zaradi teh različnih dejavnikov lahko vsak tim zase na podlagi možnosti za delovanje načrtuje svoje dejavnosti in razvoj.

Kot dve poglavitni prednosti tima bi na podlagi našega dveletnega dela opredelila:

- ♦ da je pomoč posamezniku in družini bolj kakovostna in učinkovitejša,
- ♦ da je odgovornost za podporo in pomoč strokovnemu delavcu, ki je nosilec primera, porazdeljena na vse člane tima.

Ko obstaja konkreten sum o ogroženosti otroka, ima krizni tim tri poglavitne naloge (Bouwkamp1996):

- ♦ da skrbno zberemo vse podatke in jih vrednotimo,
- ♦ naredimo načrt osnovnega posredovanja,
- ♦ usklajujemo in organiziramo napredovanje pomoči.

Kot pomembno nalogo tima bi, iz izkušenj, dodala še evalvacijo ali sprotno vrednotenje našega dela v konkretnem primeru.

Ena izmed poglavitnih nalog kriznega tima je načrtovanje in dajanje pomoči ogroženemu otroku in njegovi družini, izpeljava te naloge pa je v pristojnosti centrov za socialno delo. Pri tem pa se nam postavlja vprašanje, kakšen ukrep bomo izbrali: ali je naš cilj poskrbeti le za ogroženega otroka in kako staršem nuditi pomoč pri prevzemanju odgovornega starševstva.

II. Pomen celostne obravnave ogroženega otroka in njegove družine

Če upoštevam naše izkušnje, menim, da je naša pomoč usmerjena predvsem na **ogroženega otroka žrtev** in pri tem premalo upoštevamo družino kot celoto. Ponujena pomoč je razširjena na starše, toda podrejena je pomoči žrtvi.

Iz tega sledi, da je pogosto izbran ukrep izločitve otroka iz ogrožujočega okolja, vključitev v rejniško družino, drugi osebi ali v zavod. Storilec ostane kot zmagovalec, otrok pa je potisnjen v vlogo sekundarne žrtve, zaradi občutkov krivde in izločitve iz domačega okolja. Pri vračanju v domače okolje pa zopet naleti na kup ovir, ki so pogosto tudi eksistenčne narave.

Poglavitni namen pomoči družini naj bi bil, **da bi kot celota bolje delovala v korist vsakega družinskega člana**. Kako to doseči?

V tem delu pogrešam ukrep, ki bi **starše obvezal za sodelovanje v svetovalnem procesu ali pa obiskovanje družinske terapije zunaj centra za socialno delo** (zaradi nezdržljivosti svetovalnega dela in ravnanja po upravnem postopku), kajti za otrokovo varnost so potrebne korenite spremembe v družini. Samo z izločitvijo otroka iz družine in kaznovalnimi prijemi za starše ni mogoče rešiti problema.

V nadaljevanju svojega razmišljanja (ki sem ga podrobneje obdelala v sklepni nalogi pri izobraževanju iz izkustvene družinske terapije) se zopet vračam na krizni tim. V timu torej sodelujemo strokovnjaki različnih strok in pomembno je, da se naše delo **medsebojno dopolnjuje in usklajuje**. Če izhajamo iz različnih vlog vsake od institucij, dobimo tri temeljne strategije pri delu z ogroženimi otroki in njihovimi družinami, (Bouwkamp 1996) in sicer:

- ♦ **kazenskopravno** (za policijo, tožilstvo in sodstvo pomeni ogrožanje - trpinčenje zločin, ki ga je treba kaznovati),
- ♦ **varovanje otroka** (obsega vse posege, katerih namen je zavarovati otroka žrtev, njegov telesni, čustveni in moralni razvoj),
- ♦ **terapevtska obravnava** (zajema obravnavo posameznih članov družine in družine kot celote in njene medsebojne odnose).

Če je večja usmerjenost v eno izmed teh **strategij**, dobimo nasprotni učinek, kot si ga želimo doseči.

1. Če je naš poglavitni namen kaznovati storilca kot kršitelja zakona, kar je na začetku edini motiv za storilca, se lahko zgodi, da **zaporna kazen ne bo dovolj učinkovita, ker mu ni bila ponujena pomoč pri prevzemanju odgovornosti za svoje vedenje**. Po prestani kazni ni motiviran, da bi sodeloval v svetovanju. Otrok je le občasno zavarovan, ker je velika verjetnost, da po prestani kazni, storilec nadaljuje s trpinčenjem.

2. Prevelik poudarek drugemu prijemu, usmerjenemu v **varstvo otroka, pa lahko iz otroka naredi sekundarno žrtev**. Otrok je odvzet iz družine, to pa pomeni prekinitvev odnosov z domačimi. Nevarnost je še posebej tedaj, ko je proti storilcu premalo dokazov za sprožitev postopka na sodišču. Storilec zanika svoja dejanja, otrok se s časoma vrne v domače okolje, nad njim se nadaljujejo pritiski storilca in domačih.
3. Kot tretji prijem, ki mu **namenjamo premalo pozornosti, je terapevtski poseg**, ki zajema obravnavo posameznika in njegove družine. Ta poseg želi spremeniti delovanje posameznega družinskega člana in družine kot celote.
Terapevtska obravnava pa potrebuje podporo kazensko pravne strategije in varstva otroka. Tako dopolnilo je potrebno takrat, ko terapija zaradi pomanjkanja sodelovanja staršev ne more zagotoviti, da se bo trpinčenje prenehalo.

S teoretičnim delom sem želela povedati, da opažam premalo prožnosti v načrtovanju in reševanju problema. Vsi bolj ali manj delujemo po predpisanih ali nenapisanih pravilih, vkalupljeni smo v že utečeni način dela. Velik poudarek dajemo kazensko-pravni strategiji in strategiji zaščite otroka. Iz svojih izkušenj vem, da ima vsak primer svoje specifičnosti, ki bi jih bilo potrebno upoštevati skozi **proces pomoči - načrt skrbi** (v enem primeru je potrebno temeljiti na kazensko-pravni strategiji, v drugem morda na terapevtski strategiji).

III. Sklep

Za konec bi rada dodala še nekaj svojih predvidevanj. Pogosto govorimo, da so postopki na sodiščih zelo dolgi; tako menim tudi sama. V času, ko storilec čaka na obravnavo, nimam izkušnje, da bi vzporedno potekala terapevtska obravnava družine ali pa, da bi bil storilec izločen iz družine. V družinah, ki jih obravnavam, so otroci tisti, ki morajo od doma in za ceno svoje lastne varnosti morajo narediti več kot storilci. Pri tem pa se mi zopet postavlja vprašanje, kam namestiti otroka? Je primerna rešitev dom, zavod ali stanovanjska skupina? Tukaj se odpira problem specializiranih rejniških družin, ki bi otroku omogočile pridobiti pozitivne izkušnje življenja v družini.

Če razmišljam še naprej, otrok izgubi stik s starši in domačimi, prijatelji, privaja se na novo okolje, ves čas pa ga skrbi postopek na sodišču. To zanj pomeni hudo travmo. S svojimi domačimi se znova sreča prav na sodišču. Kaže se potreba po večjem zavarovanju otroka – žrtve in njegove integritete v postopkih na sodišču.

Menim, da je treba v času čakanja na glavno obravnavo delati vso družino ali pa storilcu z izrekom pogojne kazni dati možnost, da dela s sabo in se ukvarja z odnosom do žrtve in domačih.

Ustavimo se spet pri iskanju odgovora, kje lahko uporabnik dobi ustrezno terapevtsko pomoč. Še vedno je spekter različnih pomoči osredotočen največ v Ljubljani, to pa pomeni dodatne probleme, tako krajevne in časovne, pri dostopnosti do ustrezne pomoči.

Glede nadaljnjega razvoja **timskega dela** na področju obravnave ogroženih otrok bi poudarila potrebo po **dodatnem usposabljanju članov** tima v obliki **supervizije**, da je zagotovljena možnost izmenjave izkušenj in da se naše sodelovanje krepi in razvija. Menim, da ni dovolj le organizacija timskega dela, treba ga je spopolnjevati.

Namesto konca nekaj vprašanj za razmislek:

- ♦ Kaj lahko mi kot strokovnjaki različnih institucij še naredimo za preprečevanje nasilja?
- ♦ Ali smo dovolj usposobljeni za pomoč žrtvam in nasilnežem?
- ♦ Kaj in kdo nam je potreben, da bomo uporabili svoje sposobnosti?

*Nataša Omladič Ograjenšek, prof. soc. pedagogike
Vodja Kriznega centra za mlade Celje*

PREDSTAVITEV KRIZNEGA CENTRA ZA MLADE CELJE

Izhodišča za predstavitev

Krizni center za mlade Celje je organizacijska enota Centra za socialno delo Celje in je začel delovati decembra leta 1998. Nastal je kot drugi od treh kriznih centrov za mlade v Sloveniji.

Je regijsko organiziran center in zajema osem upravnih enot: Celje, Žalec, Velenje, Mozirje, Laško, Slovenske Konjice, Šmarje pri Jelšah in Šentjur.

Namen in cilj delovanja:

Krizni center za mlade je usmerjen predvsem v pomoč otrokom in mladostnikom do osemnajstega leta starosti, ki najdejo zaradi osebne stiske ali konfliktnega okolja edino rešitev v umiku, bodisi zaradi nevzdržnih razmer doma (trpinčenje, zlorabe, alkohol), zaradi upora staršem iz različnih razlogov: ker jih zavračajo starši, imajo težave v šoli, zaradi osebne in čustvene prizadetosti, stisk ob razmišljanju o samostojnosti ...

- V krizni center za mlade **lahko pride otrok ali mladostnik**
 - ◆ sam,
 - ◆ ali po nasvetu druge osebe (svetovalne službe, socialnega delavca v centru za socialno delo ...).

Pomembno pa je, da **se prostovoljno odloči**, da ostane v Kriznem centru za mlade in sam čuti potrebo po pomoči. V Kriznem centru za mlade **lahko ostane največ 21 dni**.

- V kriznem centru za mlade **otrokom in mladostnikom omogočamo**:
 - ◆ štiriindvajseturno varnost in zatočišče,
 - ◆ oskrbo, kadar je potreben hiter in začasen umik iz družine,
 - ◆ lahko pa pridejo tudi samo na pogovor.

Naša vsebina dela zajema: osebno pomoč mladim, svetovanje, zatočišče in oskrbo, skupno iskanje možnosti za ustrežnejše reševanje težav, pripravo mladih na vrnitev v svojo družino ali bivanje drugje.

- V reševanje težave otroka ali mladostnika **nujno pritegnemo starše in druge institucije**, v katerih je otrok vključen in mu lahko zagotavljajo pomoč.
- Vsakodnevno življenje v kriznem centru za **mlade je vedno načrtovano skupaj z mladimi**. Mladi morajo skrbeti zase, osebno higieno, sodelovati pri gospodinjskih opravilih ...

Skupaj živimo kot »velika družina«, kjer vsakdo prevzame svoje odgovornosti. Tu so enkratni trenutki za otrokovo in mladostnikovo potrditev, pridobitev novih navad in odgovornosti ...

V Kriznem centru za mlade v Celju je bivalo v dveh letih in pol **140 mladostnikov**, katerih **povprečna starost je 16 let**. Večinoma so bila dekleta.

- ♦ Mladi prihajajo sami, nekateri tudi po nasvetu drugih oseb.
- ♦ Najpogostejši razlog prihoda je nerazumevanje s starši (konflikti in nesporazumi), vedno pogosteje pa se srečujemo s hudimi oblikami fizičnega in psihičnega trpinčenja in tudi z mladimi, ki so bili spolno zlorabljeni.
- ♦ Večinoma prihajajo iz popolnih družin z nižjim socialno-ekonomskim statusom.
- ♦ Polovica otrok, ki so obravnavani pri nas, odide po obravnavi domov, nekateri v rejniške družine, nekaj pa tudi v stanovanjske skupine in zavode.
- ♦ Poleg bivajočih pa smo imeli do zdaj 220 otrok in mladih, ki so v krizni center za mlade prihajali na dnevne pogovore.

V Kriznem centru za mlade poleg redne dejavnosti izvajamo tudi dodatne dejavnosti, ki nam pomagajo pri spremljanju otrok in mladostnikov po odpustu iz Kriznega centra.

Brigita Požek

Reginalna varna hiša Celje

DRUŠTVO REGIONALNA VARNA HIŠA CELJE se predstavi:

1. Smo mlado društvo, ki je začelo samostojno delovati s 1. januarjem 2001. Uradno odprtje Regionalne Varne hiše v Celju je bila 31. avgusta 2000, še v sklopu Društva SOS Ljubljana.
2. Regionalna Varna hiša Celje je **namenjena ženskam**, ki v odnosu (zakonu, zunajzakonski skupnosti, družini) **doživljajo kakršnokoli obliko nasilja** (fizično, psihično, spolno) **in njihovim otrokom**. Varna hiša jim omogoči umik v varen prostor, kjer si lahko ob strokovni pomoči svetovalk in sostanovalk na novo uredijo življenje.
3. Varna hiša je zaradi varnosti žensk in otrok na **TAJNI LOKACIJI**. Prešolanje osnovnošolskih otrok in sprememba lokacije vzgojno-varstvene organizacije za predšolske otroke je **OBVEZNA**.
4. Ženske in otroci lahko pokličejo po telefon:
 - ♦ **03/ 492 63 57, vsak delovni dan od 9. do 11. ure in od 15. do 17. ure.**Klice sprejemajo strokovne delavke, ki so posebej usposobljene za delo z ženskami in otroci žrtvami nasilja.
5. Skupaj z žensko, ki se odloči, da bo zapustila nasilnega partnerja, določimo kraj srečanja nekje na javnem mestu, na katerem jo seznanimo s pogoji bivanja v Varni hiši. Damo ji 24 ur časa, da premisli o pogojih, in se šele na to dogovorimo za sprejem.
6. **V varno hišo ne sprejemamo:**
 - ♦ žensk s psihiatrično diagnozo ter zasvojenih z alkoholom ali drogami.
 - ♦ Otrokom moškega spola je bivanje v Varni hiši dovoljeno le do 15. leta starosti.
7. **Ženskam in otrokom ponujamo:**
 - ♦ individualno svetovanje (svetovalni pogovori),
 - ♦ analizo situacije in iskanja možnih rešitev,
 - ♦ predelovanje čustev in travm,

- ♦ razvijanje samozavesti, samozaupanja, samopodobe,
- ♦ oblikovanje nove socialne mreže,
- ♦ pomoč in delo z otroki,
- ♦ skupinsko delo (hišni sestanki, skupina za samopomoč, ročne in ustvarjalne delavnice),
- ♦ zagovorništvo,
- ♦ informiranje o pravicah in pomoč pri zagotavljanju esencialnih potreb
- ♦ in če je treba, uredimo tudi zunanjo svetovalno pomoč.

*Janja Založnik-Pavlin,
soc.delavka in izkustvena družinska terapevtka
Center za socialno delo Slovenj Gradec*

DELOVANJE MULTIPROFESIONALNEGA KRIZNEGA TIMA NA CENTRU ZA SOCIALNO DELO SLOVENJ GRADEC

Slabo ravnanje z otrokom, družinsko nasilje, spolne zlorabe otrok, nasilje med vrstniki zadeva nas vse kot posameznike in strokovnjake, torej vse nas, ki imamo možnost zaznavati in preprečevati te pojave in pomagati žrtvam nasilja.

Mi to možnost imamo, zlorabljen in trpinčen otrok te možnosti izbire nima. Odvisno je le, kako se nas dotakne nasilje v družinah, kakšna je stopnja občutljivosti in tolerance do nasilja med nami in kaj smo kot posamezniki in kot strokovnjaki pripravljeni prispevati, da tovrstno nasilje ustavljamo.

Nasilje in spolne zlorabe otrok so v Sloveniji, tako kot drugod v svetu, še kako prisotni. Države se lotevajo tega problema različno, zagotovo pa prevladuje spoznanje, da je za učinkovito delovanje proti tem pojavom potrebno skupno sodelovanje in ukrepanje.

Tega problema so se pri nas v preteklosti lotevale različne službe, vsaka po svojih najboljših močeh, v skladu s svojimi pristojnostmi in pooblastili, tako socialna služba, policija, zdravstvo in svetovalne službe ...

V Sloveniji je na tem področju še nekaj odprtih vprašanj in nedorečenosti v zakonodaji, z nekaj pravnimi prazninami.

Pa vendar se zadnja leta spreminja stanje tudi na tem področju, tako na zakonodajnem področju kot z vnašanjem novih, izvirnih sistemskih rešitev pri obravnavanju ogroženih otrok in žena.

Temu da smo v Slovenj Gradcu ustanovili krizni tim, mislim, da je bil eden prvih v Sloveniji, so pravzaprav botrovale potrebe pri delu, v praksi in zavedanje, da pri tem delu strokovnjaki in strokovne službe nujno potrebujemo drug drugega, če zares želimo pomagati ljudem v stiski.

Na različnih srečanjih in posvetih o problemu nasilja se je že pred leti jasno

izražala potreba strokovnjakov po bolj usmerjenem in koordiniranem delu ter enakovrednem medsebojnem sodelovanju vseh, ki so pri svojem delu vpleteni v reševanje te problematike.

Pobudnik za ustanovitev kriznega tima je bil naš center za socialno delo.

Tako smo po nekaj odmevnih konferencah in posvetih, ki so jih vodili nizozemski strokovnjaki na to temo, začeli leta 1993 z dejavnostmi in pripravami na to, da bomo ustanovili medagencijski krizni tim za spolne zlorabe in problemu nasilja posvetimo večjo pozornost.

Za izhodišče smo povzeli nizozemski model, ki pa smo ga prilagodili našim razmeram, možnostim in posebnostim ter našim zakonodajnim rešitvam.

Posebno pozornost smo namenili preventivnem delovanju na tem področju, ki še vedno zelo uspešno poteka. Organizirali smo mnoga predavanja in delavnice o problemu nasilja in spolnih zlorab za učence osnovnih šol, dijake, starše, vzgojitelje in učitelje, podporo.

Tudi te službe so menile, da bi bilo potrebno učinkovitejše strokovno sodelovanje.

Ena pomembnejših prednosti skupnega dela v kriznem timu je navsezadnje tudi olajšanje dela posameznemu strokovnjaku in porazdelitev odgovornosti na vse člane tima, kajti ko se srečamo z zlorabljenim, trpinčenim otrokom – je to močno doživetje, ki lahko pri vsakomur izzove močna čustva, najsi bo jeza, gnus, zgroženost, obsojanje storilca ali pretirano sočustvovanje z žrtvijo.

Seveda so vsa ta občutenja naravna, vendar pa jih strokovnjak mora obvladati in, če se s primerom ukvarja le en sam strokovnjak ali služba, je nevarnost, da primera ne bo obvladovala celostno ali pa ga lahko obravnava pristransko, zgolj v okviru svoje stroke. To je lahko le enosmerno kalopiranje, ki nikakor ne more koristiti niti žrtvi, niti članom družine, v kateri se je nasilje začelo.

Iz preteklih izkušenj se je pokazalo, da tak način obravnave ni učinkovit in je pogosto žrtvi in družini ter samemu strokovnjaku celo škodoval.

Prizadetost strokovnjaka lahko povečajo tudi pogosti občutki nemoči, »zvezanih rok« in frustracije ob lastni neučinkovitosti. Njegovo stisko lahko povečuje zavest o stvarni ogroženosti otroka – žrtve in zavest o preveliki odgovornosti tistega, ki primer obravnava.

Za učinkovito reševanje problemov nasilja in spolnih zlorab je prav medagencijsko strokovno sodelovanje tista možnost, ki lahko zagotavlja celostno obravnavo primerov nasilja in zlorab – torej popolno zavarovanje žrtve in prenehanje zlorabe in ponuja pomoč vsej družini ter storilcu.

To še ne pomeni, da naj storilec ne bo kaznovan.

Pomoč storilcu pomeni, da le-ta prevzame vso odgovornost za svoja dejanja, tudi izrečeno kazen.

Zato naj bo krizni tim usmerjen v družinsko terapijo, ki je v svojem delovanju večplastna.

Naš krizni tim je začel delati leta 1996. Izkušnje pri obravnavi primerov spolnih zlorab in nasilja so dobre. Sodelovanje med člani in strokovnimi službami je utečeno, doslej ni bilo večjih razhajanj ali medstrokovnih konfliktov, še vedno je velika pripravljenost na sodelovanje tudi drugih strokovnjakov, in to nam seveda zelo olajša delo na tem, včasih zares težkem področju.

DELOVANJE MULTIPROFESIONALNEGA KRIZNEGA TIMA

v Centru za socialno delo Slovenj Gradec

Sestava STALNI ČLANI:

zdravnik - pediater
klinični psiholog
okrožna državna tožilka
sodnik za prekrške
kriminalist - specialist
socialna delavka
pravnik

PO PRESOJI, lahko sodelujejo v postopku:

drugi strokovnjaki
zaupna oseba žrtve

Cilji in naloge

CILJI:

- ♦ usklajeno delovanje služb, ki so nujno vključene v reševanje primera,
- ♦ doseči boljšo kakovost dela,
- ♦ olajšanje dela posameznemu strokovnjaku,
- ♦ porazdelitev odgovornosti na vse člane tima,
- ♦ večja natančnost v postopku,
- ♦ skrajšanje postopka.

NALOGE:

- ♦ izdela natančen in usklajen načrta delovanja,
- ♦ zbiranje vseh razpoložljivih informacij, mnenj in dokazov, da se sum potrdi ali ovrže,
- ♦ morebitna nujna krizna intervencija in ukrepi za zaščito žrtve,
- ♦ pridobi izjave, pogovor z žrtvijo,
- ♦ različni viri informacij,
- ♦ različnost aspektov,
- ♦ manjša izpostavljenost žrtve,
- ♦ izdela kakovostna poročila k ovadbi, na podlagi strokovnih mnenj in poročil ter materialnih in drugih dokazov,
- ♦ izdela načrt za pomoč žrtvi, družini in domnevnemu storilcu.

Delo in postopki Multiprofesionalnega tima

(Koordinator je center za socialno delo)

PRIJAVA / SUM O SPOLNI ZLORABI

vodja tima opravi:

1. takojšen sklic članov tima
2. vodja tima, skupaj s kriminalistom ocenita potrebo po takojšnji krizni intervenciji – zavarovanju žrtve

PRVI INFORMATIVNI SKLIC:

- ♦ na podlagi že obstoječih informacij tima oceni potrebo po intervenciji in ukrepih za zavarovanje žrtve;
- ♦ izdelava načrta zavarovanja – začasna preselitev otroka iz ogrožajočega okolja, začasna odstranitev morebitnega storilca ali katerikoli drug način varne zaščite žrtve;
- ♦ natančen dogovor o načinu zbiranja informacij, mnenj in dokazov;
- ♦ dogovor o tem, kakšne informacije in dokazi so potrebni, kako jih pridobiti in kdo od članov bo opravil posamezno akcijo v postopku;
- ♦ dogovor o tem, katere osebe v otrokovem socialnem okolju so primerne za sodelovanje in kako jih zajeti pri zbiranju informacij in dokazov (sorodniki, sosedje, šola, vrtec, prijatelji);
- ♦ določi se najkrajši možni čas, v katerem naj bodo zbrane pomembne in dogovorjene informacije, mnenja in dokazi, in se dogovori za naslednji – drugi sestanek tima.

Delo in postopki multiprofesionalnega tima

Vse službe oz. strokovnjaki, ki so predstavniki teh služb in so vpleteni v obravnavan konkretni primer – delujejo usklajeno, na podlagi dogovorov na **prvem sestanku tima**, po potrebi se medsebojno obveščajo in konzultirajo v osebnih srečanjih ali po telefonu.

V tej prvi fazi delovanja opravijo člani tima dogovorjene naloge – brez sleherne akcije proti staršem oz. domnevnem storilcu (če ni dogovorjeno drugače in je potrebna intervencija za zavarovanje žrtve).

Če in kadar člani tima že na prvem srečanju ugotovijo in se strinjajo, da imajo neovrgljive dokaz, ki sum o spolni zlorabi potrjujejo in je zaradi različnih vzrokov **NUJNO**, da se osumljenec odstrani, pripre ali pa je potrebna takojšna fizična zaščita žrtve – izdelava multiprofesionalen tim natančni načrt tovrstne akcije.

Drugi sestanek multiprofesionalnega tima:

- ♦ člani preverijo zbrane informacije, dokaze, mnenja, izvide, poročila in se odločijo o tem, ali lahko na podlagi zbranega gradiva sklenejo, da obstaja utemeljen sum o spolni zlorabi;
- ♦ znova se preveri varnost žrtve;
- ♦ oblikuje se natančen načrt posredovanja in uskladiti je treba posredovanje različnih strokovnih služb (policije, centra za socialno delo, zdravstva).

To je **AKCIJSKI NAČRT**, ki mora biti natančno dorečen, jasno in s polnim soglasjem vseh strokovnjakov. Soglasnost je potrebna predvsem pri sestavi in izpeljavi akcijskega načrta ter pri načrtu pomoči družini. S tem se doseže, da je obravnava primera celostna. Poleg tega s tem preprečimo, da bi posredovanje vsebovalo le kazenskopравни poseg ali da bi terapevtsko svetovali ali pa, da je posredovanje usmerjeno le v pomoč in zavarovanje žrtve.

Če poskrbimo le, da se zloraba ustavi, ne da bi žrtvi in družini ponudili pomoč, da bi presegla travme zlorabe, je to le polovična pomoč. S tem se soočam v terapevtski skupini TIM, kjer je nekaj žensk, ki so doživele zlorabo v otroštvu in potrebujejo terapevtsko pomoč.

Prehiter in nespreten vstop v družino lahko povzroči, da se družina zapre pred zunanjim svetom in odklanja vsakršno pomoč in sodelovanje. Tudi domnevni storilec ima več manevrirnega prostora, da poveča pritisk na žrtev, da naj molči in zanika zlorabo.

Če prehitro izločimo otroka iz družine, smo res preprečili zlorabo, vendar se lahko zgodi, da otrok, ki so ostali doma, ne bomo mogli več doseči. Navsezadnje, odnosi med člani družine bodo ostali enaki ali še bolj odtujeni.

S tem akcijskim načrtom se določi:

- ❖ katere vloge in naloge imajo policija, pravosodje, center za socialno delo, zdravstvo;
- ❖ kateri strokovnjak je odgovoren za izpeljavo neke akcije;
- ❖ dogovor o načinu in izpeljavi pogovora z žrtvijo – INTERVJU (kdo od članov opravi pogovor – družinski terapevt in kriminalist, navadno v posebnem prostoru centra za socialno delo);
- ❖ snemanje pogovora na video in preveriti možnost, da se videoposnetek upošteva na sodišču kot dokazni material;
- ❖ dogovor o potrebnosti zdravniškega pregleda oz. ginekološkega pregleda žrtve kot dokazno gradivo;
- ❖ kdo bo domnevnega storilca in starše soočil z otrokovimi izjavami;
- ❖ preučiti potrebnost soočenja žrtve in staršev (incest);

Večinoma se otroci želijo izogniti konfrontaciji, saj pogosto nihajo med lojalnostjo, samokrivdo, samoobtoževanjem, strahom in negotovostjo ter seveda strahom pred storilcem.

Če otrok vztrajno zavrača soočenje, ga v to ne smemo prisiliti, kajti to tudi pozneje ne bo koristilo.

Vendar pa je prav soočenje, ki je v resnici za strokovnjake eno najtežjih opravil, ZELO POMEMBNO za nadaljnje delo z družino, za terapijo in za otroka samega, kajti samo lahko pozneje staršem pove, kaj je doživljal, kako mu je in kako je »ranjen«.

Strokovnjak mora otroku dati občutek, da mu verjame, zaupa, ga podpira, pomembno je, da mu da občutek varnosti – prav tega otrok ni imel, ko je bil izpostavljen zlorabi.

- ❖ kako poskrbeti za otroka, če se po soočenju ne more ali noče vrniti domov;:
- ❖ kako pritegniti mater v obravnavo ali zaupno osebe, če je to potrebno;
- ❖ pridobiti mater za sodelovanje in za popolno zavarovanje otroka;
- ❖ izdelati se načrt pomoči družini, ki je usmerjen v družinsko terapijo.

Za vsak sestanek tim se sproti piše zapisnik (posebni formular) z natančnimi podatki, mnenji, sklepanjem, dogovori, ugotovitvami, izjavami o obravnavanem primeru – članov tima.

V naši petletni praksi delovanja tima v večini obravnavanih primerov spolnih zlorabe ni bilo treba sklicevati **III. sestanka tima**.

Dogovorjeni in natančno izoblikovan akcijski načrt je omogočal, da so bile zbrane informacije in dokazi dovolj strokovno utemeljeni za ovadbo in kot dokazno gradivo k ovadbi.

S tem se delo v multiprofesionalnega tima za večino članov konča. Če je bilo dogovorjeno, da se žrtvi in družini ponudi pomoč z družinsko terapijo, potem prevzame družinski terapevt svoj del odgovornosti in nalog, da se družina vključi v proces terapije.

Nikoli pa ni družina - žrtev po končanem postopku prepuščena sama sebi. Center za socialno delo prevzame odgovornost, da spremlja družino (ne nadzira), njene odzive na spremembe v družinskih odnosih in vsem življenjskem položaju.

Pomoč vsej družini pomeni, da se izvaja družinska terapija ne glede na to, ali:

- ♦ je storilec priprt (odstranjen iz družine),
- ♦ je otrok začasno nameščen v azil,
- ♦ storilec dejanje prizna ali ne (pozneje v terapiji je priznanje in prevzemanje osebe in seveda kazenske odgovornosti za dejanje ter soočanje z otrokovo bolečino – izhodišče za učinkovito terapijo),
- ♦ starša ustvarita »zavezništvo« in zanikata zlorabo,

- ♦ otrok ostane v družini, ker ima z materjo dovolj dober odnos in bo znala poskrbeti za njegovo popolno varnost.

Da je delo tima lahko uspešno, je nujno, da se člani tima usklajeno in soglasno lotijo oblikovanja in izpeljave akcijskega načrta.

To je mogoče, če so vnaprej določeni jasni cilji, sredstva in meje, do katere neka strokovna podskupina sodeluje v zadevo.

Vsako mnenje posameznega strokovnjaka v MKT in zunaj njega je strokovno enakovredno, brez arogantnega poseganja v pristojnosti drugih služb, s spoštovanjem osebnosti posameznika v timu in njegove stroke. Ni sprejemljivo prelaganje odgovornosti za reševanje konkretnih primerov na ramena drugega strokovnjaka ali strokovnih služb, temveč je za dobro sodelovanje in počutje pri delu v timu potrebno, da znamo primerno motivirati in spodbujati sodelovanje med različnimi ustanovami in iskati rešitve na posameznih področjih dela.

Za dobre odnose med člani je odgovoren vsak član zase in vodja tima, da usklajuje delo, potrebe posameznikov in da ustvari dobro, zaupno, spoštljivo in prijateljsko ozračje.

Konflikti in različnost hotenj so del odnosov v vseh okoljih, vendar jih v timu moramo reševati zrelo in odgovorno.

Doslej nam je v našem kriznem timu vse naštetu uspevalo. Nikakor se ne moremo pritoževati zaradi premajhne pripravljenosti na sodelovanje policije ali kriminalistične službe ali tožilstva, pa tudi drugih strok, kajti večkrat se sestanemo tudi zunaj srečanj kriznega tima, neobvezno se posvetujemo, izmenjujemo izkušnje in si svetujemo (najpogostejše socialna služba, kriminalistična služba, policija in tožilstvo).

Skupaj delujemo tudi na področju preventive. Zadnja tri leta opravlja s kriminalistom, za učence osnovne šole in učitelje, predavanja in delavnice o nasilju in spolnih zlorabah in prav zaradi te naše dejavnosti so že vidni uspehi – večja ozaveščenost in informiranost otrok in starše, kar se je pokazalo v konkretnih primerih pred kratkim.

Pred temi leti smo ustanovili terapevtsko skupino TIM, ki je sicer namenjena ljudem z različnimi težavami in stiskami, vendar prihajajo v skupino tudi ženske, ki so bile v svojem otroštvu spolno zlorabljene in tako dobijo sprva v terapiji, nato v skupini možnost preseči travme, ki jih sta jih pustila nasilje in spolna zloraba.

Za konec pa morda še tole: menim, da sta svetovalni proces in družinska terapija še kako v pristojnosti centrov za socialno delo in po izkušnjah nekaterih tujih in domačih strokovnjakov sta združljivi in mogoči obe vlogi v eni ustanovi: ravnan-

je po upravnem postopku ter dajanje pomoči s svetovanjem ali družinsko terapijo. Vendar pa morata prevzeti ti dve področji dela dva ali več strokovnjakov, vsak za svoje področje.

Prav iz tega razloga sta v kriznem timu kot člana socialni delavec in družinski terapevt, ki se pri svojem delu ne izključujeta, temveč sta si lahko le v pomoč. Seveda morata poznati meje svojih pristojnosti in meje svojih sposobnosti, pa tudi delo drug drugega, tako da se med strokovnjaki iste ustanove ne porajajo občutij več ali manjvrednosti ali superiornost in zapiranje v svojo stroko ali svoje področje dela.

Če bomo dopuščali takšna mnenja in strahove, da ti dve vlogi nista združljivi v eni instituciji, potem od drugih ustanov ne moremo pričakovati pripravljenosti za pošteno in spontano sodelovanje.

Delo kriznega tima je navsezadnje vendar usmerjeno v pomoč družini, torej v družinsko terapijo. Ta terapija je večplastna, po presoji terapevta lahko zajema še druge prijeme in načine, odvisno od specifičnosti primera.

Včasih poteka družinska terapija med možem in ženo, ali individualno s posameznikom, sočasno med materjo in hčerko in nato z vso družino.

Če žena moža po razkritju spolne zlorabe ne želi zapustiti, potem ji moramo pomagati, da se vrne v družino tako, da sprejme odgovornost kot žena in mati ter se s problemi, ki so bili in so še v odnosih, spoprime in preneha bežati pred njimi. To se ne pomeni zmeraj, da sta se zakonca pobotala, še vedno je možnost, da se razvežeta, vendar je to ločitev iz položaja, v katerem žena lahko ohrani spoštovanje do sebe: zdaj razveza namreč ni bežanje pred problemi in tudi ni kazen za incestno vedenje moža.

Četudi je naša akcija sprva usmerjena v zakonca, s tem dosežemo boljše odnose med staršema, ko se naučita resničnih vlog odgovornosti v partnerstvu in začneta prepoznavati resnične meje v sistemu starš-otrok.

Potem ima otrok še možnost, da doživi v svoji družini boljše izkušnje, kar mu pomaga preživeti travmo zaradi zlorabe.

Če pa ostajajo odnosi nestabilni, potem je treba pri najmanjšem sumu na ponovno zlorabo takoj poseči po ukrepih, da se otrok dodatno zavaruje (kadar mati ni sposobna zavarovati otroka).

Otrok mora biti popolnoma prepričan, da je zloraba prenehala – za to je terapevt osebno odgovoren.

Torej, zlorabo je treba preprečiti takoj, otrok pa se mora čim prej vrniti na mesto v družini, ki mu pripada – to je na mesto otroka, nazaj v otroško sobo. Razbremeniti ga je treba slehernega občutka krivde in odgovornosti.

Odgovornost morata prevzeti starša. Odgovornost za sam incest pa mora prevzeti

storilec in šele takrat, ko zares dojame in prevzame vso odgovornost za dejanje, se lahko začne spremenjati v sebi!!

Kadar se mož in žena odtujita – žena pa v družini obdrži dejavni položaj (torej ne beži, se ne zateka v jemanje pomirjeval, depresijo, pitje alkohola), je pojav incesta komajda mogoč.

Ne le da bi žena zgodaj odkrila incest, tudi otroci vedo, da se k materi lahko vselej zatečejo po pomoč.

Vendar pa to, da se nekatere matere umaknejo iz družine, še ne pomeni da so krive in odgovorne za zlorabo, temveč kratko malo niso več kos položaju in slabim odnosom z možem. Storilec ostane odgovoren za incestno vedenje.

Mnogi storilci in starši v družinah, kjer vladajo nasilje in se dogajajo zlorabe, so bili sami nekoč maltretirani ali spolno zlorabljeni.

Kadar želimo pomagati človeku, ki je odgovoren za dejanje zlorabe, potem tak človek, **DA BI SE SPREMENIL** – ne potrebuje obtoževanj, pridig in poniževalnih besed, geste in pogledov.

Kajti prav taka občutenja ti moški poznajo, zaradi njih njih so postali takšni. Tak moški potrebuje nekoga, ki mu zna jasno, nedvoumno, strogo pokazati, do kod je neko ravnanje in vedenje sprejemljivo, kaj v njegovi družini spada pod njegovo odgovornost in kako zapolnjevati čustvene vrzeli, ki jih je kdaj prej v svojem življenju pretrpel.

Seveda je v terapiji to lahko dolg proces, kajti navadno je bil tak moški nekoč sam maltretiran in v sebi nosi mnoge rane iz otroštva in poznejše mnoge padce in neuspehe v svojem življenju.

Kako lahko družinski terapevti delajo sočasno z vso družino – storilcem, žrtvijo in drugimi člani?

Samo tako, da zmoreš, tako kot v vseh drugih odnosih do soljudmi, videti in vedeti, da je bil v vsakem človeku nekoč majhen nedolžen otrok, da ima skoraj vsakdo v sebi kaj dobrega, da to poiščeš in razvijaš odnos na podlagi tega.

Pomembno je torej, da zmoreš vselej ločiti **DEJANJE** od **ČLOVEKA**.

Moja zasebna pravica terapevta je, da čutim jezo, bes in tudi gnus ob pogledu na zlorabljenega otroka, vendar pa moram znati potegniti mejo med dejanjem in človekom. Dejanje lahko obsodim, nimam pa pravice obsoditi človeka.

*Anica Weber, dipl. socialna delavka
CSD Šentjur pri Celju*

FIZIČNO NASILJE NAD OTROKOM

Nasilje v družini je boleč pojav, ki kaže na to, da družina zelo pogosto ne samo da ne varuje svojih članov in ne uresničuje njihovih življenjskih potreb, ki legitimirajo obstoj družine, temveč prav nasprotno, nekatere svoje člane neposredno ogroža.

Za čim bolj celostno in realno sliko o nasilju v družini moramo izhajati iz dejstva, da se v družini dogaja fizično, psihično in spolno nasilje in da ne smemo dovoljevati nobene od oblik nasilja. Nasilje ostaja v veliki meri prikrito, težko dostopno kakršnikoli obravnavi, njeni šibkejši člani pa ostajajo brez družbenega varovanja. Predvsem pri fizičnem nasilju je delno verjetno to posledica tolerantnosti okolja do nasilja, mišljenja, da je fizična kazen – »dopusten vzgojni ukrep«! Očitno pa je tudi, da večkrat nasilje izvira iz hudih stisk in napetosti, ki obremenjujejo tako družino kot tudi njene posamezne člane.

Center za socialno delo zaznava probleme in potrebe ljudi v svojem okolju na podlagi svojih opažanj ter izkušenj pri delu z ljudmi, veliko pa pomaga pri tem dobro sodelovanje z vsemi ustanovami, ki se v lokalni skupnosti srečujejo s težavami ljudi (zdravstvo, šolstvo, policija, sodišče ...).

Žal se dogaja, da šole in zdravstvo ne prijavijo nasilja, čeprav zanj vedo, najhujše je, da ga večkrat celo tolerirajo, minimalizirajo ali pa si pred njim zatiskajo oči.

Pri reševanju problemov nasilja v družini so nujno potrebni timska obravnava, dobro strokovno znanje ter sodelovanje z drugimi institucijami. Nobena stroka, ustanova ali posamezni strokovnjak ne zmore izolirano zagotoviti zaščite in pomoči zato je medinstitucionalno in multiprofesionalno sodelovanje pogoj za uspeh. Na centrih za socialno delo smo zato ustanovili multidisciplinarni tim. Ta prinaša različne pozitivne učinke na samo delo pri obravnavi trpinčenih otrok, predvsem pa izboljšuje sodelovanje med različnimi službami. Kljub vsemu pa bo zdajšnje stanje treba še izboljševati in posodablјati. Opažamo pa, da je še vedno treba veliko storiti predvsem pri ozaveščanju ljudi za delo na tem področju.

Kot izhodišče za omizje in razpravo želim predstaviti primer obravnave fizičnega nasilja nad otrokom, ki smo ga reševali v našem okolju. Kot ob vsakem drugem primeru so se nam tudi tokrat porajala mnoga vprašanja in dileme.

Primer:

Po telefonu je poklicala gospa, ki je želela ostati anonimna. Povedala je, da sedemletno deklico mati večkrat močno pretepa in zapira v hišo. Prejšnji večer je bila deklica znova močno pretepena; to se tudi pozna, saj ima podplutbo na očesu.

Po posvetovanju s strokovnim timom Centra za socialno delo in direktorico sem poklicala svetovalno delavko – članico kriznega tima v osnovni šoli. Ker je bila odsotna, sem se pogovorila z ravnateljem. Prosila sem, naj poizve, ali je deklica v šoli in ali so morda opazili, da ima na obrazu kakšno poškodbo ali modrico. Ravnatelj je sporočil, da je deklica v šoli in da ni razredničarka ničesar opazila. Povedal je, da bo pouk čez pol ure končan in da bodo otroci odšli domov. (Šola je oddaljena od Centra za socialno delo osem kilometrov.)

Odločila sem se, da takoj odidem v šolo in se pogovorim z deklico.

Učiteljica je pripeljala deklico in povedala, da do našega telefonskega klica ni opazila podplutbe na dekličinem očesu, ker pač zaradi večjega števila otrok v razredu ne gleda vsakega otroka posebej.

Deklica je bila takoj pripravljena na pogovor z mano. Povedala mi je, da jo je mamica pretepla zato, ker se je sprla s sošolkami in jih zmerjala. Tepla jo je z roko in s pasom. Tudi sicer je večkrat tepena, čeprav stari starši mamo prepričujejo, naj tega ne počne. Očim ni veliko doma, ker vozi tovornjak; kadar je doma, mamici ne dovoli, da bi jo tepla. Pokazala mi je modrico na roki, na hrbtu in povedala, da jo boli glava ter buška na njej.

Predlagala sem ji, da jo odpeljem k zdravnici, ki jo bo pregledala. Deklica ob tem ni bila prestrašena. Čutila sem, da mi zaupa, saj je bila videti sproščena in je rada odšla z mano.

Zatem sem po telefonu obvestila kriminalistično službo. Med pogovorom mi je kriminalist predlagal, naj otroka odpeljem še na policijsko postajo, kjer ji bodo poslikali modrice. S tem se nisem strinjala in predlagala sem, da policist sam pride v zdravstveni dom in tam poslika modrice na deklici.

Učiteljico sem seznaniła s tem, da bom deklico odpeljala. Bila je presenečena, saj je menila, da nimam te pravice in da bi morala s tem predhodno seznaniť starše.

Po pogovoru z ravnateljem sem otroka odpeljala v zdravstveni dom. Tam je deklico najprej pregleda zdravnica. Spraševala jo je o vzroku mamine jeze, vendar je deklica vztrajno molčala.

Policist je medtem že prispel v zdravstveni dom, kjer je po zdravniškem pregledu ob moji navzočnosti poslikal modrice in postavil deklici nekaj vprašanj.

Nato sem se odločila, da otroka peljem domov ter ugotovim, v kakšnih razmerah živi.

Mati je bila ob najinem prihodu zelo presenečena. Videti je bila zanemarjeno in zaudarjala je po alkoholu. Brez občutka krivde je priznala, da je hčerko pretepla. Meni, da jo je morda nekoliko preveč, vendar si je to zaslužila, saj neprenehoma laže in ne uboga. Povedala je, da je bila tudi sama kot otrok večkrat pretepena, pa ni bilo zato nič narobe. Hčerko želi vzgojiti v poštenega človeka, da ne bo nekoč kradla, lagala in postala narkomanka, kot toliko drugih otrok. Z lepo besedo pri deklici namreč ničesar ne doseže.

Doma, v družini, živita še stara starša. Stari oče je zaudarjal po alkoholu in mi je glasno razlagal, da je veliko otrok še bolj tepenih, pa zaradi tega nikogar ne preganjajo.

Razumevajoče in umirjeno je delovala stara mati. Povedala je, da je snaho velikokrat opozarjala, naj ne tepe otroka. Sama z deklico nima težav, saj jo vedno uboga na besedo, pa tudi sicer ni nikoli pretepala svojih otrok.

Deklica je ostala doma. Z materjo sem se dogovorila, da se naslednji dan oglasi na centru za socialno delo, da skupaj naredimo načrt za reševanje težav.

Po obisku na domu sem se povezala s člani tima. Dogovorili smo se, kako bomo v nadaljevanju reševali primer, spremljali družino ter ji pomagali.

Mati je prišla naslednji dan na center za socialno delo, pripravljena je bila sodelovati. Zagotovila je, da bo redno prihajala na svetovalne pogovore, obiskovala bo skupino zdravljenih alkoholikov in se pozneje vključila v program zdravljenja odvisnosti, sprejela pa je tudi pomoč delavke, zaposlene prek javnih del, ki bo prihajala dvakrat na teden na dom družine in se bo ukvarjala z otrokom.

Razmišljanje:

- ❖ Pri reševanju tovrstnih primerov, ko moramo strokovni delavci presoditi, kaj otroku neposredno škoduje ali kaj manj ogroža njegov osebni razvoj, še srečujemo z različnimi težavami, dilemami in vprašanji, ki si jih zastavljamo sami. Prav tako pa postavlja ta vprašanja in ovire pred nas okolica.
- ❖ Pri našem delu je pomembno, da obnavljamo dogajanja – vprašanja, ob katerih se vsaj za trenutek ustaviš in pomisliš, s tem pa analiziraš in osvetliš, včasih tudi razrešiš določene dileme. Že dejstvo, ki samo osvetljuje problem,

čeprav ga takoj ne reši, je lahko v pomoč, da bomo »jutri« morda uspešnejši pri svojem delu.

Dileme in razmišljanja:

- ♦ ali primer dopušča več ali pa drugačne možnosti za reševanje;
- ♦ dolžnost obveščanja šole, meja tolerance drugih služb in vzrok za umik oziroma molk;
- ♦ nujnost takojšnjega reagiranja – pred začetno konzultacijo osnovnega kriznega tima;
- ♦ kako reagirati, če otrok ni pripravljen sodelovati;
- ♦ kako je z vožnjo otroka v Zdravstveni dom brez obvestila oziroma soglasja staršev;
- ♦ kaj če bi starši reagirali drugače;
- ♦ ali vrniti trpinčenega otroka v domače okolje.

Zagotovo je, da enoznačnih odgovorov, ki bi nakazovali jasno pot k reševanju, ne moremo dobiti. Veliko teh vprašanj bi morali v naši praksi in na podlagi zakonodaje še jasno doreči.

Vendar pa v našem poklicu veliko pomeni tudi nenapisano pravilo, da le socialni delavec, ki se ne skriva lagodno za togimi pravili, ki zaznava probleme drugega in posledično sprejema odgovornost in odločitve, potrebne za reševanje težav, le tak socialni delavec je sposoben dati drugemu tisto, kar poleg pomoči tudi potrebuje, ter si pridobiti njegovo spoštovanje in zaupanje.

OMIZJE - POVZETEK RAZPRAVE IN SKLEPI

Centri za socialno delo že vrsto let obravnavamo ogrožene in zlorabljene otroke in mladostnike, ki so zaradi različnih življenjskih okoliščin v resnici pretrpeli nasilje ali je zelo verjetno, da bodo pretrpeli očitno škodo na zdravju ali razvoju. Pri obravnavi kot pravno podlago neposredno uporabljamo domače in mednarodne pravne akte ter izhodišča predloga Strokovnih podlag in smernic za obravnavo ogroženih otrok v socialnem varstvu, ki pa niso sprejete, predvsem zaradi tega, ker niso medresorsko usklajene in ni zagotovljeno obligatorno sodelovanje javnih služb s področja zdravstva, šolstva ...

Pri reševanju primerov s tega področja smo centri bolj ali manj odvisni predvsem od individualnega sodelovanja s posameznimi institucijami na teritorialnem področju, ki je v pristojnosti posameznega centra.

Kljub vsemu in zaradi novih potreb strokovnih služb, ki se pri svojem delu srečujejo s problematiko zlorab in nasilja nad otroki in mladostniki, ter nuje po bolj usklajenem, koordiniranem delu ter enakovrednem sodelovanju različnih strokovnjakov smo v iskanju rešitev po enotnejšem načinu ali modelu obravnave razvili:

- **KRIZNE oz. MULTIPROFESIONALNE TIME**, ki so temeljna oblika dela pri obravnavi ogroženih otrok in mladostnikov. Pri centrih je tako ustanovljenih petinštirideset kriznih timov. Na leto obravnavajo od 2700 do 3000 otrok in mladostnikov. V okviru tima sodelujemo s strokovnjaki različnih profilov iz različnih institucij, ki smo poklicno odgovorni, imamo znanje in izkušnje pri delu na tem področju. Poglavitni namen ustanovitve in delovanja multiprofesionalnih timov je:
 - ♦ pomoč in zaščita žrtve – otroka ali mladostnika;
 - ♦ pomoč celotni družini otroka oz. mladostnika, katere glavni namen je izboljšanje njenega delovanja v korist vsakega družinskega člana;
 - ♦ pomoč storilcu ali tistim, ki so vpleteni v primer, saj zaporna kazen ob pomanjkanju ustrezne pomoči in prevzemanju odgovornosti za svoje vedenje ni dovolj učinkovita;
 - ♦ zagotavljanje celostnega prijema pri obravnavi vseh udeleženi.
- Ustanovili smo tri **KRIZNE CENTRE ZA MLADE – KCM**, katerih namen in cilj delovanja je usmerjen predvsem v pomoč otrokom in mladostnikom do 18. leta starosti. V okviru teh centrov zagotavljamo:
 - ♦ začasno nastanitev, varstvo in oskrbo ter pomoč pri reševanju njihovih stisk in težav;
 - ♦ sodelujemo pri pripravi in pri izpeljavi individualnega programa - načrta dela za reševanje in odpravljanje stiske in težave;
 - ♦ sodelujemo z otrokom ali mladostnikom, njegovo matično družino (izjeme so žrtve nasilja) in s strokovnjaki različnih institucij.
- **VARNE HIŠE**, katerih namen je varstvo in pomoč ženskam, ki so doživele ali doživljajo

različne oblike fizičnega, psihičnega ali spolnega nasilja. Z na-stanitvijo v varni hiši omogočimo žrtvam nasilja in njihovim otrokom umik v varen prostor, kjer si ob strokovni pomoči svetovalnih delavcev, v obliki individualnega svetovanja in/ali skupinskega dela lahko na novo uredijo življenje.

Kljub navedenim oblikam dela pa se strokovni delavci pri delu z ogroženimi otroki pogosto srečujemo z dilemami in vprašanji, ki so nemalokrat posledica poma-njkljive družinskopravne zakonodaje v Republiki Sloveniji. Kot pglavitne po-manjkljivosti **ugotavljamo:**

- ♦ **varstvo pravic otrok** - v naši zakonodaji ni opredeljen;
- ♦ **varstvo ogroženih otrok** – 119. člen Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih govori le o ukrepih za varstvo otrok, ne navaja pa posameznih ukrepov in tudi ne, kdo naj jih izpeljuje;
- ♦ **zastopnik otroka** - je opredeljen v Zakonu o pravdnem postopku. Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih postavlja le kolizijskega skrbnika, ki je ponavadi strokovni delavec Centra za socialno delo, kar postavlja Center v dvojno ali trojno vlogo:
 - ❖ kot prijavitelja nasilja,
 - ❖ kot zaščitnika otrok,
 - ❖ kot tistega, ki dela z družino,
 - ❖ kot tistega, ki pomaga storilcu pri vključitvi v "normalno življenje" po prestani kazni,
- ♦ **prijava nasilja** – ni zakonske obveznosti. Prijava nasilja in sodelovanje različnih strokovnjakov (v VVZ, OŠ, ZD) je pri varstvu ogroženih otrok odvisna od individualne pripravljenosti posameznega strokovnega delavca;
- ♦ **umik žrtve** – iz okolja umikamo otroka, mladostnika, in ne storilca;
- ♦ **pomanjkanje interdisciplinarnega znanja** strokovnjakov pri/za obravnavo ogroženih otrok.

Da bi navedene pomanjkljivosti odpravili in si pri obravnavi ogroženih otrok zagotovili tudi zakonsko podlago, **predlagamo:**

1. Treba je določiti POGOJE za ukrepanje z namenom varstva otrok:
 - ♦ Ali je za ukrepanje potrebno, da je otrok že pretrpel očitno škodo ali da je zelo verjetno, da bo pretrpel očitno škodo?
 - ♦ Ali je za ukrepanje potrebno, da je ta škoda oz. verjetnost, da bo škoda nastala, posledica pasivnega ali aktivnega ravnanja staršev ali drugih oseb, ki jim je bil otrok zaupan v varstvo?
 - ♦ Presoja mora biti izpolnjena kumulativno. ŠKODA pomeni trpinčenje, slabo ravnanje z otrokom in škoda na zdravju in razvoju:
 - ❖ zdravje – telesno in duševno,
 - ❖ razvoj – fizični, intelektualni, čustveni, socialni, vedenjski.
2. V zakonu je treba natančneje opredeliti NAJRADIKALNEJŠI UKREP - odvzem otroka staršem (roditeljem). Le ta bi moral vsebovati na primer:
 - ❖ namestitev otroka (rejništvo, zavod),

- ❖ omejitve posameznih upravičenj,
 - ❖ omejitve osebnih stikov,
 - ❖ preživljanje.
3. Določiti je treba časovni okvir trajanja ukrepa oz. čas, po katerem bi pristojni organ po uradni dolžnosti preverjal smiselnost nadaljevanja ali pa ukinitve ukrepa. Prav tako bi bilo treba določiti starost otroka, do katere je država upravičena in dolžna izvajati ukrepe za zavarovanje ogroženih otrok.
 4. Okrepiti je treba preventivno delo z družino in v ta namen razviti različne oblike terapevtskega dela. Načrt dela z družino mora postati zakonska obveznost.
 5. Drugi odstavek 91. člena Zakona o socialnem varstvu določa dolžnost organov, zavodov in drugih organizacij, ki pri svojem delu ugotovijo ogroženost otroka, mladostnika ali osebe, ki ji je odvzeta poslovna sposobnost, da o tem obvestijo center za socialno delo na svojem območju. Z novim zakonom pa je treba urediti zakonsko obveznost vseh državljanov, ki ugotovijo ogroženost otrok, da le-to prijavijo ter določiti odgovornost (sankcije) za tiste, ki tega ne storijo.
 6. Ustanoviti oz. organizirati organ na državni ravni, ki bi usklajeval delo posameznih organov, ki obravnavajo primere zlorabe, zanemarjanja in trpinčenja otrok (po zgledu Velike Britanije).
 7. V okviru obeh univerz je treba verificirati in izvajati interdisciplinarno izobraževanje (specializacijo) strokovnjakov za delo pri obravnavi ogroženih otrok.
 8. V primerih, ko gre za ogroženega otroka ali mladostnika, bi bilo treba zakonsko urediti, da se iz okolja umakne storilec, in ne otrok oz. mladostnik.
 9. Za izvedbo NPSV je treba določiti standard obravnave ogroženih otrok v centrih za socialno delo, ustanoviti ustrezne občinske krizne time ter krizne centre za mlade in določiti pogoje delovanja.
 10. V zakonu je treba jasno razmejiti ukrepe v družinski in kazenski zakonodaji. Tako se zagotovi tudi zakonska podlaga/varstvo strokovnih delavcev pri izvajanju ukrepov za varstvo in obravnavo ogroženih otrok oz. mladostnikov.
 11. Zakon o varstvu osebnih podatkov - posredovanja vseh podatkov v zvezi z zanemarjenimi, trpinčenimi in zlorabljenimi otroki. Na prvo mesto se postavi varstvo otroka.
 12. Sprejeti je treba ZAKON O VARSTVU OTROK, ki bi poleg smernic za delovanje posameznih služb pri obravnavi ogroženih otrok določal v skladu s konvencijo tudi otrokovo največjo korist ter otroka obravnaval kot subjekt.

Pripravil:

Rado Radetič, univ. dipl. sociolog

CSD Ljubljana Moste-Polje

POSVET ČLANOV AKTIVA DELAVCEV CENTROV NA PODROČJU MLADOLETNIŠTVA

(Kisovec, 9. in 10. junij 2000)

Delavnica SPOZNAVANJE

Mateja Anzeljc Bratina, soc. del., univ. dipl. ped.

CSD Grosuplje

Ker je bil posvet na Kisovcu namenjen izmenjavi mnenj, znanj in izkušenj med strokovnimi delavci centrov za socialno delo na področju mladoletnišтва, sva si z Bojano Jekovec zamislili uvodno delavnico v smislu spoznavanja in oblikovanja skupine za nadaljnje delo. Upoštevali sva, da se morajo vsi člani skupine med seboj dobro videti in slišati, zato sva vpeljali princip kroga ter delo v parih in podskupinah.

Na delavnico sva se pripravljali v paru. Pripravili sva igre za delavnico, potreben material (pisala, žogico, papir) in se pogovorili o vodenju, to pomeni, da sva si razdelili delo (npr. en vodja vodi prvi del delavnice, drugi vodi drugi del, eden vodi vso delavnico, drugi ga, če je treba, le dopolnjuje ali izmenično vodita vsak eno igro). Odločili sva se, da bo vodil delavnico en vodja, drugi pa ga bo dopolnjeval, razdeljeval material ipd.

Delavnico vedno začnemo s sproščujočimi igrami, ki pripomorejo k ogrevanju in dobremu ozračju, ga stopnjujemo z osrednjimi igrami (vezanimi na temo) in končamo z igrami umirjanja, reflektiranja. Voditelj mora biti fleksibilen in ne sme hiteti z rešitvami. Če je skupina bolj usmerjena k dobri komunikaciji in počutju kot pa k doseganju rezultatov v celoti, je vredno temu posvetiti več pozornosti, kot pa za vsako ceno izpolniti vse naloge. Tudi mi dve sva sprva načrtano delavnico sproti prilagajali in uporabljali alternativne možnosti, ki sva jih načrtali kot »načrt B«.

Članom skupine smo pred delavnico dali osnovna navodila glede same izvedbe

delavnice kot so: razložiti princip kroga, poudariti prostovoljno sodelovanje pri posameznih igrah, določiti časovni potek, predvideti odmor in sklep delavnice.

Delavnica kot oblika dela z mladimi se nama zdi zelo primerna in jo uporablja pri svojem delu s skupinami mladostnikov, zelo pozitivno pa so se o takem načinu dela izrazili tudi mladostniki, ki so se udeležili treninga socialnih spretnosti pri Centru za pomoč mladim.

MLADOLETNIKI V KAZENSKEM POSTOPKU

Janko Cafuta, univ. dipl. soc.

CSD Ljubljana Center

V delovnem gradivu sem opisal vlogo in mesto socialne službe v kazenskih postopkih zoper mladoletne storilce kaznivih dejanj.

Pri izvajanju postopkov se srečujeta dva prijema, ki se v temelju izključujeta

- ♦ **represivni**, ki ga zastopa pravosodni sektor, in
- ♦ **svetovalnopedagoški**, ki ga zastopa socialna stroka.

Prvi prijem je osredotočen na simptom v mladostnikovem vedenju – kaznivo dejanje, drugi pa na problem, ki mu simptom pripada. Kaznivo dejanje mladostnika je navadno znamenje ali posledica težav v njegovi skupnosti, najpogostejše v družini. Te težave niso nujno velike, niti usodno pomembne za člane družine. Včasih so celo prehodne narave in bi uplahnile tudi same po sebi. Pogosto pa so večje in je za njihovo razrešitev potrebna intenzivna obravnava naše ali podobne službe. Sodnik brez pomoči centra za socialno delo, zgolj iz vedenja o kaznivem dejanju, težko presoja, za katero vrsto težav gre pri mladostniku – je kaznivo dejanje zgolj situacijsko povzročeno, ali je posledica globljih težav mladostnika in njegove skupnosti (bo dovolj, da mu izreče ukor ali naj mu izreče kak drug vzgojni ukrep?). Sodnik to praviloma izve iz našega poročila, za katerega nas zaprosi. Sodnik tudi sam težko načrtuje nadaljnjo obravnavo tega mladostnika, izvajati pa je sploh ne more. Sam lahko le kaznuje, česar pa praviloma ne želi, pravzaprav stori to šele potem, ko so že izčrpane druge možnosti.

PROGRAM UČNO-VZGOJNE POMOČI NA CSD MOSTE-POLJE

*Rado Radetič, dipl. sociolog
CSD Ljubljana Moste-Polje*

Centri za socialno delo naj bi bile institucije, kjer naj bi se stroka socialnega dela v največji meri izkazovala kot avtonomna stroka z jasnimi, tako teoretičnimi kot praktičnimi izhodišči. Vendar je ob tem treba upoštevati, da je socialno delo multidisciplinarna veda, ki meji na področje številnih drugih strok. Tako se tudi v centrih za socialno delo stroka socialnega dela delno vključuje na področje drugih strok in obratno.

Ker je vzgoja, izobraževanje in usposabljanje le del celostne obravnave otroka, je upoštevanje načela interdisciplinarnosti, ki pomeni, da je v procesu vzgoje in izobraževanja otrok z motnjami v vedenju, katerih posledica je učna neuspešnost, sodelovanje različnih strok - predvsem iz zdravstva, socialnega varstva in šolstva, nujno.

Glede na večje družbene spremembe, ki jih doživljamo v zadnjem časovnem obdobju, se v centrih za socialno delo posledično srečujemo tudi z drugačnimi potrebami, ki prihajajo iz zunanjega okolja. Od notranje fleksibilnosti in širšega interdisciplinarnega prijema v mreži strokovnih služb pa je odvisna kakovost dela glede na te potrebe.

Tako smo na Centru za socialno delo Ljubljana Moste-Polje osnovne dejavnosti, ki so v skladu s statusom javnega zavoda, ki je organiziran za opravljanje dejavnosti socialnega varstva, razširili z izvajanjem različnih drugih dejavnosti, ki potekajo v okviru projektov:

- ♦ Center za pomoč mladim in Svetovalnica Fužine, ki delujeta kot samostojni enoti,
- ♦ projekt Pomoči na domu,
- ♦ projekt Prve socialne pomoči in
- ♦ projekt Učno-vzgojne pomoči otrokom in preprečevanje vseh vrst odvisnosti, ki potekajo v Centru samem.

PROGRAM UČNO-VZGOJNE POMOČI

Z namenom, da bi se omejilo naraščanje otrok brez končane osnovne šole in zmanjšalo število njihovih kaznivih dejanj ter odpravila njihova brezperspektivnost, je v začetku devetdesetih let, na predlog Oddelka za mladoletnike, v centrih za socialno delo nastal program učno-vzgojne pomoči.

- ♦ Program temelji na prepletanju različnih teorij in znanj (funkcionalna teorija, sistemska teorija, socialna psihologija, izkustvena družinska teorija, Lüssijeva načela in upoštevanja načel dobre prakse itn.). Globalni cilji projekta se uresničujejo prek individualno postavljenih parcialnih ciljev. Osnovni načini dela temeljijo na vzpostavljanju prijetnega stika med otroci in mladostniki in izvajalci učno-vzgojne pomoči, ustvarjanje prijetnega ozračja in prostora zaupanja. Večina otrok, mladostnikov z izvajalcem učno-vzgojne pomoči razvija globlji čustveni odnos, na katerem se uči zaupati odraslemu človeku, izražati svoje stiske in jih konstruktivno reševati, se sprostiti in samoobvladovati.
- ♦ Učno-vzgojne pomoči so deležni otroci in mladostniki obeh spolov, stari od devet let naprej. Število otrok in mladostnikov, ki se vključujejo v program, vsako leto narašča.

Financiranje programa ni redno, saj je treba vsako leto znova kandidirati na različne javne razpise za sofinanciranje programa. Po svoji organizacijski strukturi je umeščen v prostor med institucijo in civilno pobudo. Zaradi svoje nagnjenosti k civilni pobudi program nima meril za vstop in je odprt za vse tiste, ki si želijo vključitve, ob tem, da sprejmejo določena minimalna pravila. Program po svoji vsebini ne sodi v sklop redne dejavnosti centrov za socialno delo. Tisti odrasli, ki sodelujejo v programu, imajo organizirano permanentno individualno ali skupinsko izobraževanje. Od leta 1996 je bilo v program vključenih pet izvajalcev javnih del. Program je vrasel v okolje, prav tako pa je sprejet s strani različnih institucij, ki se povezujejo z njim.

CENTRI ZA SOCIALNO DELO IN DROGE

Jože Hren, univ. dipl. soc.

Center za socialno delo Logatec

Socialno delo je v Sloveniji relativno mlada veda in kot taka vendarle dokaj dobro razvita. Na državni ravni deluje organizirana mreža dvainšestdesetih Centrov za socialno delo; v okviru sistema socialnega varstva pa še vrsta nevladnih organizacij in zasebnikov, katerih skupni cilj je izboljšanje socialnega položaja posameznika, družine, skupin in širšega družbenega okolja.

V zadnjih letih se je ideja normalizacije na področju drog začela uveljavljati z različnimi programi zmanjševanja škode (»harm reduction«) in strokovnimi razpravami, ki vnašajo dvom o dozdejšnji samoumevnosti medicinskih in represivnih izhodišč. K tem spremembam je pomembno prispevalo naglo širjenje okužb z virusom HIV in aidsa kot spremljajočega pojava intravenoznega uživanja drog in pa veliko kaznivih dejanj zaradi drog ali v povezavi z njimi.

Predvideva se, da je dejanja najučinkoviteje preprečiti s praktičnimi ukrepi ali programi, ki jih imenujemo zmanjševanje škode, zmanjševanje tveganja (risk minimisation), varnejše uživanje (safer use) ali tudi na uporabnike usmerjeni oz. uporabnikom prijazni programi, ki sprejemajo uživanje mamil (po sintagmi socialno delo, ki sprejema uživanje mamil). Konkretna dejavnosti, ki so se razvile na tej podlagi, pa so: izmenjava igel (syringe exchange), terensko delo, dnevni centri (drop-in centri) itn., pomembno vlogo ima tudi vzdrževanje z metadonom kot nadomestilom za opijate.

Zmanjševanje škode na področju drog razumemo predvsem kot pragmatsko usmerjeno politiko, ki se je začela hitro razvijati predvsem v obdobju zadnjih dveh desetletji in predstavlja prelom tako z medicinsko razlago "bolezni odvisnosti", ki je posamezniku odvzela odgovornost in možnost samonadzora, kot tudi z vero v možnost represivnih načinov obravnavanja pojava, tj. načinov, ki so se, v dolgi zgodovini »vojne proti drogam« izkazali za neučinkovite.

Za razliko od tradicionalnega prijema, ki ocenjuje uspeh preprečevanja in terapije z vzdržnostjo ali abstinenco kot končnim in edinim ciljem, praksa zmanjševanja škode daje prednost vzpostavljanju oz. krepitvi stikov s socialnimi in zdravstvenimi službami ter različnimi drugimi programi in oblikami pomoči ter širšo skupnostjo. Tako se presega patološka socialna izključenost in označenost uživalcev drog. Popolna opustitev uživanja drog je tako le ena od možnih izbir posameznika, zaradi česar izkazana želja po abstinenci ne pomeni zahtevanega prvega pogoja za pridobitev pomoči. S širjenjem socialne mreže uživalcev drog in krepitvijo njihove vloge se širi tudi spekter možnih različnih socialnih vedenj.

Visokopražni programi, komune in druge institucionalne oblike zdravljenja niso pokazali najbolj pozitivnih izidov pri delu z uživalci drog. Evalvacije (ne)uspešnosti zdravljenja odvisnosti kažejo, da se odstotek tistih, ki po zdravljenju znova uživajo droge, giblje med 70 do 90 odstotki). Za veliko uporabnikov drog so ti programi neprivlačni in jim pogosto ne zaupajo. Zato so se kot odgovor začele oblikovati najprej neformalne interesne skupine uporabnikov, svojcev, strokovnih sodelavcev in prostovoljcev, ki so pozneje pridobile formalni status in danes delujejo večinoma kot društva ter se financirajo iz skromnih sredstev prek razpisov. Kar nekaj tovrstnih projektov se je razvilo in se še razvijajo iz strukturnega okvira centrov za socialno delo.

Uporaben posnetek potreb uživalcev drog je izid raziskave Pobude uživanju heroína v Sloveniji z vidika zmanjševanja škode, ki so jo v letu 1999 izvedli na Visoki šoli za socialno delo, pod vodstvom dr. Vita Flakerja. Potrebe in želje uživalcev drog, kot so jih uživalci drog navedli v raziskavi, so razdeljene na več sklopov.

Splošne želje:

- ♦ pestrost ponudbe (ne le zdravljenje);
- ♦ dostojanstvena obravnava (odnos do uživalcev naj bi temeljil na osnovnih človeških vrednotah-ljubezni in potrpežljivosti);
- ♦ angažiran način obravnave (večja dostopnost služb in manj togosti; konkretna pomoč, in ne moraliziranje);
- ♦ resnični pogovori (brez predsodkov);
- ♦ spodbujanje;
- ♦ spremljanje odnosa javnosti - ozaveščanje, normalizacija (odnos naj ne bo pomilovalen, niti zaničevalen niti opravičevalen);
- ♦ resničnost in verodostojnost informacij (preventivne programe ocenjujejo za nevplivne/senzacionalistično in tendenciozno podajanje informacij le poveča zanimanje za uživanje ali zniža zaupanje v verodostojnost podatkov);
- ♦ druge (duhovne) vrednote;
- ♦ trda roka (nekateri so kljub temu, da aktivno uživajo, za bolj strog in avtoritativen pristop drogam je potrebno reči ne).

Glede na socialno delo:

- ♦ pomoč pri urejanju formalnosti;
- ♦ večja dostopnost socialnih služb (predvsem v manjših krajih – problem stigmatiziranja);
- ♦ varovanje osebnih podatkov (problem sprejemanja uživalcev in zaupanja).

V kontekstu zmanjševanja škode:

- ♦ izmenjava igel in brizg: dostop do sterilnega pribora (tudi v manjših krajih in tudi ponoči) iglomat;
- ♦ svetovanje strokovnjaka, ki bi spodbujal varnejše uživanje drog in varno spolnost;
- ♦ prostor (za srečevanje, kot npr. Drop in); *varne sobe za injeciranje*; *varna hiša* za tiste, ki so brez stanovanja ali žrtve nasilja;
- ♦ heroin na recept (namesto metadona);
- ♦ samopomoč: druženje z drugimi uživalci v skupinah za samopomoč, druženje z drugimi, ki sami ne uživajo drog – širjenje socialne mreže;
- ♦ stanovanjski problemi;
- ♦ problem prehrane (topli obroki);
- ♦ zaposlitev (kot pogoj za vključevanje v normalno življenje/lahko javna dela);
- ♦ šolanje (širjenje življenjskega kroga uživalcev / rehabilitacija / nove možnosti v življenju);
- ♦ prosti čas (primer: vključuje v prostočasne dejavnosti, na primer v taborništvo);
- ♦ antidote (dostopnost narkana ob uživanju overdosa / prva pomoč ob uživanju overdosa);
- ♦ legalizacija (v smislu dekriminalizacije).

Iz zapisanega je mogoče hitro izpeljati sklep, da imajo **lahko** centri za socialno

delo v Sloveniji zelo pomembno vlogo pri reševanju problemov, povezanih z uživanjem drog. Različne ocene kažejo na povečanje števila uživalcev drog, ne samo v mestih, temveč tudi v ruralnih okoljih. Strokovni delavci na Centrih lahko ob ustrezni strokovni pozornosti in skrbi sami ali skupaj z uživalci drog razvijajo takšne programe, ki bodo sprejemljivi za ciljno populacijo, učinkoviti s stališča krepitve socialne participacije in družbeno prepoznavni.

Glede slednjega je pomembno poudariti, kar se vidi tudi iz omenjene raziskave, da so Centri premalo vsebinsko diverzificirani in le ozko prepoznavni. Na nekaterih Centrih po Sloveniji že razvijajo specifične lastne programe. Eden izmed ciljev posveta strokovnjakov s področja mladostnikov na Kisovcu je bil predstavitev »dobe prakse« z željo, da bi spodbudili podobne dejavnosti tudi drugod po državi. Posvet je bil nekakšno nadaljevanje dveh seminarjev na temo Pragmatika socialnega dela na področju drog, ki sta potekala na Visoki šoli za socialno delo. Želeli so, da se bodo tovrstna strokovna srečanja nadaljevala tudi v prihodnje.

SKLEPI

Najpomembnejši sklepi, ki smo jih ob vseh obravnavanih vsebinah in druženju postavili, so naslednji:

- ❖ Strokovnim delavcem ne bo nihče tako dobro postavil mesta in okvira dela, kot si ga lahko sami.
- ❖ Povezanost znotraj aktiva delavcev na področju mladoletnišva ljubljanskih in obljublanskih centrov je kljub mesečnim srečanjem še vedno slaba, zato je treba vztrajati pri boljši prepoznavnosti in sodelovanju.
- ❖ Posveti aktiva bi morali postati nujna in redna oblika druženja in strokovnega izmenjavanja med delavci na področju mladoletnišva.
- ❖ Trening socialnih spretnosti je dober ukrep, centri za socialno delo oz. strokovni delavci so ga sposobni izvajati, to nam omogoča tudi zakon, zato je skrajni čas, da se lotimo tega.
- ❖ Droge so prisotne pri delu z mladostniki, zato je nujno, da se čim prej povežemo in strnemo izkušnje vsi, ki delamo z mladostniki.
- ❖ Zaželeno je, da se povečata sodelovanje in izmenjava izkušenj med različnimi akterji (centri za socialno delo, ministrstvi, univerzo, društvi in posamezniki).
- ❖ Projektno delo je izjemno učinkovito, zato ga moramo predstaviti širši javnosti.

